

Iwona Arabas

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN
ORCID 0000-0002-1194-984X

Działalność Pracowni Historii Nauk Przyrodniczych i Medycznych Instytutu Historii Nauki PAN w 2021 r.

Research Activity of the History of Natural and Medical Sciences Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2021

In 2021, the members of the History of Natural and Medical Sciences Research Unit pursued a variety of topics, but most research activities were inspired by the COVID-19 pandemic and the history of museology of nature and technology. Our activities were fostered by international cooperation which facilitated access to foreign archives. The first step to joint action is creating the virtual cabinet within a proposed digital project titled The Lost Collection: The Cabinet of Natural History of Duchess Anna Jabłonowska in Podlasie (1728–1800).

Keywords: natural collections, history of underground mining, history of ecology, epidemics in Poland

Słowa kluczowe: kolekcje przyrodnicze, historia podziemnego górnictwa, historia ekologii, epidemie na ziemiach polskich

Badania dotyczące historii nauk przyrodniczych i medycznych zawsze pełniły istotną rolę w działalności Instytutu Historii Nauki PAN (wcześniej: Zakład Historii Nauki; Zakład Historii Nauki i Techniki; Zakład Historii Nauki, Oświaty i Techniki)¹. Struktura Instytutu wielokrotnie była zmieniana w zgodzie z prowadzonymi przez pracowników badaniami, a od

1 W. Sygocki, *Z dziejów Instytutu Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk. Geneza*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” t. 9, 2000, s. 173–199.

dnia 30 stycznia 2020 r.² pracujemy pod adekwatną dzisiaj nazwą: Pracownia Historii Nauk Przyrodniczych i Medycznych³.

Głównymi kierunkami naszych badań są:

- ochrona polskiego dziedzictwa przyrodniczego z uwzględnieniem międzynarodowej współpracy polskich przyrodników, historia kolekcji oraz muzealnictwa przyrodniczego i techniki na ziemiach polskich,
- rozwój nauk medycznych na ziemiach polskich oraz historia bromatologii,
- filozofia grecka i filozofia uczyć.

Z powodu pandemii COVID-19 prowadzenie badań archiwalnych w 2021 r. było bardzo utrudnione przez ograniczenia w pracy bibliotek, archiwów i muzeów, a spotkania pracowników odbywały się tylko online. Wspólną platformą wymiany myśli i dyskusji było comiesięczne seminarium z historii nauk przyrodniczych i medycznych organizowane przez dr hab. Iwonę Arabas, prof. PAN oraz seminarium doktorskie z cyklu „Polska prasa medyczna i archiwalia urzędowe jako źródła historyczne w badaniach nad problematyką zdrowia i choroby XIX i XX wieku”, prowadzone przez prof. dr hab. Bożenę Urbanek i dr hab. Magdalenę Paciorek, prof. PAN.

Panująca pandemia wywoływana przez wirusa SARS-CoV-2 była naturalną inspiracją dla historyków nauk medycznych do podjęcia prac badawczych dotyczących chorób zakaźnych i ich przyczyn. I tak dr hab. Anna Trojanowska, prof. PAN zajmowała się roślinami leczniczymi stosowanymi w czasie morowego powietrza opisanymi w *Zielniku* Szymona Syreniusza (Cracoviae 1613) oraz przygotowała publikację przedstawiającą historię wybranych epidemii chorób zakaźnych i towarzyszących im zjawisk społeczno-kulturowych. Uwzględniła w niej historię epidemii na ziemiach polskich z zaznaczeniem wkładu polskich lekarzy oraz naukowców w badaniach nad wybranymi chorobami zakaźnymi⁴.

Również prof. Urbanek podjęła się przygotowania artykułu dotyczącego pojawiania się, zasięgu i czasu trwania epidemii w Wilnie w dwudziestoleciu międzywojennym. Było to możliwe dzięki wcześniejszej penetracji archiwów wileńskich, a dokumenty tam znalezione umożliwiły również opis akcji szczepień przeciw chorobom zakaźnym np. durowi. Przy tej okazji pojawił się mało zbadany problem stosunku ludności do działań zapobiegawczych⁵. Czasów międzywojennych dotyczył także temat opieki sanitarnej w więzieniach, którego opracowania podjęła się prof. Trojanowska⁶.

Problematyka związana z pandemią COVID-19 była uwzględniona w organizowaniu życia naukowego środowiska związanego z działalnością Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego (prezes: prof. Arabas). Zarząd Oddziału przygotował cykl spotkań naukowych, dostępnych również online, pod wspólnym tytułem „Epidemie – zapobieganie i leczenie”.

2 I. Arabas, *Działalność Pracowni Historii Nauk Przyrodniczych i Medycznych w 2020 r.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 66, 2021, nr 3, s. 248–251.

3 W 2021 r. Pracownia działała w składzie: dr hab. Iwona Arabas, prof. PAN – kierowniczką, prof. dr hab. Bożena Urbanek, prof. dr hab. Robert Zaborowski, dr hab. Piotr Daszkiewicz, prof. PAN, dr hab. Magdalena Paciorek, prof. PAN, dr hab. Anna Trojanowska, prof. PAN, dr hab. Andrzej J. Wójcik, prof. PAN i mgr Katarzyna Borkowska.

4 A. Trojanowska, *Epidemie. Krótka historia*, Warszawa 2021.

5 B. Urbanek, *Sytuacja epidemiczna Wilna lat 20. XX wieku*, [w:] *Rok 1921 na Kresach Wschodnich i Zachodnich. Historia i pamięć*, red. M. Fic, J. Lusek, Bytom – Katowice 2021, s. 407–425.

6 A. Trojanowska, *Zadania lekarzy więziennych w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] *Aktywności polskich lekarzy w dwudziestoleciu międzywojennym – w stulecie powołania izb lekarskich*, red. B. Urbanek, M. Paciorek, M. Ciesielska, Warszawa 2020, s. 453–472.

Historii medycyny poświęcone były prace prof. Paciorek, które dotyczyły środowiska lekarskiego i jego oceny przez władze komunistyczne po II wojnie światowej⁷. Zwróciła szczególną uwagę na trudności z dostępem do usług medycznych na prowincji oraz na kwestię braków w edukacji młodych lekarzy, którzy bez doświadczenia byli kierowani nakazem pracy na samodzielne stanowiska. Krytyka środowiska lekarskiego na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych dotknęła nie tylko lekarzy, lecz również historyków medycyny jako „starej przedwojennej profesury”⁸, która z niechęcią poddawała się ideologii marksistowskiej.

Kolejną tematyką prac w Pracowni Historii Nauk Przyrodniczych i Medycznych była ochrona polskiego dziedzictwa przyrodniczego, która wiąże się nierozzerwalnie z tak ważnymi dzisiaj działaniami proekologicznymi. Dr hab. Piotr Daszkiewicz, prof. PAN w ramach międzynarodowego grantu⁹, w zespole skupiającym naukowców z Polski, Litwy, Rosji i Francji, prowadził badania związane z historią poznawania Puszczy Białowieskiej, jej ochrony oraz reintrodukcji fauny w II Rzeczpospolitej Polskiej¹⁰. Badał także białowieskie okazy zielnikowe Stanisława Batysa Górskiego przechowywane w Wilnie i kontynuował prace dotyczące działalność Janusza Domaniewskiego w okresie, gdy pełnił funkcję inspektora ochrony przyrody w Fundacji Działyńskich w Tatrach. Opracował także jego korespondencję z Benedyktem Dybowskim. Prof. Daszkiewicz w ramach grantu¹¹ zajmował się również historią warszawskich zbiorów zoologicznych, dla której szczególnie ważne były: korespondencja Władysława Taczanowskiego z Aleksandrem Strauchem (ze zbiorów Rosyjskiej Akademii Nauk w Petersburgu), związki Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego ze Szczególną Szkołą Leśnictwa i losy kolekcji entomologicznej Jerzego Mniszcha.

Tematyką związaną z historią ekologii zajmował się dr Marcin Krasnodębski, który kontynuował badania nad historią zielonej chemii¹². Jego prace skoncentrowały się na dwóch dużych zagadnieniach: historii francuskiej chemii żywicowej w jej kontekście ekonomiczno-społecznym oraz teoretycznych podwalinach koncepcji zielonej chemii wypracowanych na przestrzeni ostatnich trzydziestu lat w Stanach Zjednoczonych¹³.

- 7 M. Paciorek, *Lekarz na prowincji w okresie PRL-u – problemy i troski środowiska lekarskiego lat 50. i 60. XX wieku*, [w:] *Czystość i brud. Higiena za żelazną kurtyną (1945–1989/1991)*, red. W. Korpalska, W. Ślusarczyk, G. Frischke, Lublin 2021, s. 141–160.
- 8 Eadem, *O historiach medycyny i zakładach naukowych pierwszej połowy lat 50. XX w. w świetle sprawozdania Ministerstwa Zdrowia*, „Medycyna Nowożytna. Studia nad Kulturą Medyczną” t. 27, 2021, z. 2, s. 111–135.
- 9 Grant *Percepcja żubra i pierwotnego lasu w XVIII i XIX wieku: wspólne kulturowe i przyrodnicze dziedzictwo Polski i Litwy* finansowany jest przez NCN, nr UMO-2017/27/L/HS3/031870.
- 10 P. Daszkiewicz, D. Iwan, T. Samojlik, A. Ričkienė, A. Fedotova, *Powojenne białowieżana w dokumentach Janusza Domaniewskiego (1891–1954) w archiwum Muzeum i Instytutu Zoologii PAN w Warszawie*, „Parki narodowe i Rezerwy Przyrody” t. 40, 2021, nr 3, s. 83–98; D. Iwan, P. Daszkiewicz, M. Kamiński, *Rediscovery of the Type Specimens of Strix Aluco Volhyniae Dunajewski 1948*, „Annales Zoologici” t. 71, 2021, nr 2, s. 399–404; A. Ričkienė, P. Daszkiewicz, A. Fedotova, T. Samojlik, *Stanisław Batys Gorski’s Botanical Research in the Białowieża Primeval Forest during the 1820s*, „Archives of Natural History” t. 48, 2021, nr 2, s. 325–336; A. Ričkienė, P. Daszkiewicz, T. Samojlik, A. Fedotova, *Ludwik Abramowicz’s Collection of Article Clippings on the Białowieża Forest at the Wróblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” t. 30, 2021, nr 2, s. 357–377.
- 11 Grant *Rekonstrukcja i opracowanie zbiorów naukowych Gabinetu Zoologicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Od XVIII wiecznego Musaeum Polonicum do Narodowego Muzeum Przyrodniczego* finansowany jest w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki MNiSW, nr 0038/NPRH8/H11/87/2020.
- 12 Grant *Zielona Chemia avant la lettre* finansowany jest przez NCN, nr 2019/35/D/HS3/00614.
- 13 M. Krasnodębski, *From Forest Waste to Fuel Tank: The French Quest for Autarkic Fuel Sources after World War I*, „Technology and Culture” t. 62, 2021, s. 105–127; idem, *The Meandering Life of a Research Trajectory: Rare Earths in the Aubervilliers Research Centre (1953–2020)*, „Ambix” t. 68, 2021, s. 385–406.

Andrzej J. Wójcik poświęcił swoje prace przede wszystkim tematyce ochrony śladów podziemnego górnictwa surowców mineralnych oraz historii wpływu tego przemysłu na środowisko naturalne. Zajmował się dziejami i rozwojem techniki górniczej oraz geologicznymi metodami badawczymi¹⁴. Dużą rolę w jego działalności odgrywa popularyzacja nauki, w ramach której interesował się możliwością zachowania i udostępnienia do celów turystycznych podziemnych tras (określeniem ich potencjału i ewentualnych zagrożeń) jako jednego z ważnych aspektów krajobrazu kulturowego Górnego Śląska¹⁵. Problematyka ta związana jest ściśle z historią muzealnictwa techniki na ziemiach polskich. Z kolei muzealnictwo przyrodnicze i historia kolekcji była przedmiotem prac zarówno prof. Daszkiewicza¹⁶, jak i prof. Arabas, która kontynuowała badania nad odnalezionym w Archiwum RAN w Petersburgu spisem z natury eksponatów z Gabinetu Historii Naturalnej księżnej Anny z Sapiehów Jabłonowskiej, sporządzonym w Siemiatyczach w 1802 r. podczas pakowania kolekcji przed wywozem do Moskwy¹⁷. Opublikowała nieznaną dotąd spis artefaktów¹⁸ z kolekcji Jabłonowskiej i podjęła próbę identyfikacji gatunków roślin z francuskojęzycznego osiemnastowiecznego rękopisu przygotowanego jako oferta sprzedaży Gabinetu Jabłonowskiej (po jej śmierci).

Tematyką dotyczącą filozofii greckiej i filozofii uczuć zajmował się prof. dr hab. Robert Zaborowski¹⁹, a mgr Katarzyna Borkowska skupiła się na filozofii starożytnej i ewolucji idei²⁰. W listopadzie 2021 r. złożyła pracę doktorską pt. *Cyceron i Platon: tłumaczenia, parafrazy, nawiązania*. W kręgu jej zainteresowań badawczych jest również poezja i dlatego podjęła się tłumaczenia oraz analizy poezji dedykacyjnej *Urania Propitia* Marii Cunitii. Przetłumaczyła także korespondencję Jana Heweliusza z Cunitią i Eliaszem von Löwen (grant Narodowego Centrum Nauki)²¹.

- 14 A.J. Wójcik, *Dziedzictwo górnictwa – Karta Geognostyczna Jana Hempla depozytariuszem krajobrazu*, „Turystryka Kulturowa” t. 120, 2021, nr 3, s. 67–83; idem, *Rock Salt in Siewierz (Kingdom of Poland): August Rost’s Unsuccessful Ideas on How to do Mining Search (1835–1840)*, „International Commission on the History of Geological Sciences INHIGEO, Annual Record” nr 53, 2021, s. 27–32.
- 15 Współpraca z KGHM CUPRUM Centrum Badawczo-Rozwojowe z Wrocławia i Wydziałem Geoinżynierii, Górnictwa i Geologii Politechniki Wrocławskiej.
- 16 D. Iwan, P. Daszkiewicz, *Muzeum Szkoły Szczególnej Leśnictwa, a Warszawski Gabinet Zoologiczny – spojrzenie na początki muzealnictwa przyrodniczego w Polsce*, „Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej” t. 20, 2021, s. 153–159.
- 17 I. Arabas, L. Bondar, *Rośliny egzotyczne w dobrach Anny Jabłonowskiej: uprawa i obecność w siemiatyckim Gabinetecie Historii Narodowej*, [w:] *Kolekcje przyrodnicze i gospodarcze innowacje – tradycja i nowoczesność. Pamięci księżnej Anny z Sapiehów Jabłonowskiej (1728–1800)*, red. I. Arabas, R. Książkowski, Warszawa 2021, s. 169–183; I. Arabas, *O naukach przyrodniczych na dworze księżnej Anny Pauliny z Sapiehów Jabłonowskiej*, [w:] *Dwórkobiecy w Rzeczypospolitej XVII i XVIII wieku*, red. B. Popiołek, A. Penkała-Jastrzębska, K. Pyzel, Kraków 2021, s. 197–220.
- 18 I. Arabas, L. Bondar, L. Czechowicz, *Nie tylko kurs historii naturalnej. Księżnej Anny Jabłonowskiej zbiór „wszystkich przedmiotów dociekać człowieka”*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 66, 2021, nr 1, s. 137–160.
- 19 *Listy Marii Kazimiery z archiwum Sobieskich w Oławie*, t. 2, *Listy do synów z lat 1697–1704*, red. A. Czarniecka, tłum. R. Zaborowski, Warszawa 2021 (*Monumenta Sobiesciana*, t. 2), s. 3–355; idem, *Brady M., Emotion. The Basics* (Routledge, London & New York 2019, viii+168 p.), „Metapsychology” t. 25, 2021, nr 10; idem, *U. Kriegel* (ed.), *The Oxford Handbook of The Philosophy of Consciousness* (Oxford University Press, Oxford 2020, xiv+696 p.), „Metapsychology” [w druku].
- 20 K. Borkowska, *Cicero and Male Virtue*, [w:] *Manifestations of Male Image in the World’s Cultures*, red. R. Iwiczka, Kraków 2021, s. 31–45; eadem, *Wiersze dedykacyjne w dziełach „Urania Propitia” (1650) i „Selenographia” (1647) – analiza porównawcza*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” t. 30, 2021, nr 2, s. 157–195.
- 21 Kierownikiem grantu *Nie przecz tego, co na peryferiach: Maria Cunitia i Elias von Löwen a astronomia XVII stulecia* jest prof. Jarosław Włodarczyk.

Wszyscy pracownicy Pracowni Historii Nauk Przyrodniczych i Medycznych w ramach swoich obowiązków biorą udział w konferencjach naukowych, publikują biogramy, recenzje, sprawozdania, prowadzą zajęcia dydaktyczne i pełnią ważne funkcje w redakcjach czasopism naukowych oraz komitetach redakcyjnych.

Pomimo bardzo różnorodnych zainteresowań w najbliższym czasie planujemy wspólne prace przy autorskim projekcie stworzenia wirtualnego gabinetu księżnej Jabłonowskiej pod nazwą *Zaginiona kolekcja: podlaski Gabinet Historii Naturalnej księżnej Anny Jabłonowskiej (1728–1800)*.

Bibliografia

- Arabas I., Bondar L., Czechowicz L., *Nie tylko kurs historii naturalnej. Księżnej Anny Jabłonowskiej zbiór „wszystkich przedmiotów dociekań człowieka”*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 66, 2021, nr 1, s. 137–160, DOI 10.4467/0023589XKHNT.21.005.13389.
- Arabas I., Bondar L., *Rośliny egzotyczne w dobrach Anny Jabłonowskiej: uprawa i obecność w siemiatyckim Gabinecie Historii Narodowej*, [w:] *Kolekcje przyrodnicze i gospodarcze innowacje – tradycja i nowoczesność. Pamięci księżnej Anny z Sapiehów Jabłonowskiej (1728–1800)*, red. I. Arabas, R. Książkowski, Warszawa 2021, s. 169–183.
- Arabas I., *Działalność Pracowni Historii Nauk Przyrodniczych i Medycznych w 2020 r.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 66, 2021, nr 3, s. 248–251.
- Arabas I., *O naukach przyrodniczych na dworze księżnej Anny Pauliny z Sapiehów Jabłonowskiej*, [w:] *Dwórkobiecy w Rzeczypospolitej XVII i XVIII wieku*, red. B. Popiołek, A. Penkała-Jastrzębska, K. Pyzel, Kraków 2021, s. 197–220.
- Borkowska K., *Cicero and Male Virtue*, [w:] *Manifestations of Male Image in the World’s Cultures*, red. R. Iwicka, Kraków 2021, s. 31–45.
- Borkowska K., *Wiersze dedykacyjne w dziełach „Urania Propitia” (1650) i „Selenographia” (1647) – analiza porównawcza*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” t. 30, 2021, nr 2, s. 157–195.
- Daszkiewicz P., Iwan D., Samojlik T., Ričkienė, A., Fedotowa A., *Powojenne białowieżana w dokumentach Janusza Domaniewskiego (1891–1954) w archiwum Muzeum i Instytutu Zoologii PAN w Warszawie*, „Parki narodowe i Rezerваты Przyrody” t. 40, 2021, nr 3, s. 83–98.
- Iwan D., Daszkiewicz P., *Muzeum Szkoły Szczególnej Leśnictwa, a Warszawski Gabinet Zoologiczny – spojrzenie na początki muzealnictwa przyrodniczego w Polsce*, „Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej” t. 20, 2021, s. 153–159.
- Iwan D., Daszkiewicz P., Kamiński M., *Rediscovery of the Type Specimens of Strix Aluco Volhyniae Dunajewski 1948*, „Annales Zoologici” t. 71, 2021, nr 2, s. 399–404, DOI 10.3161/00034541anz2021.71.2.011.
- Krasnodębski M., *From Forest Waste to Fuel Tank: The French Quest for Autarkic Fuel Sources after World War I*, „Technology and Culture” t. 62, 2021, s. 105–127, DOI 10.1353/tech.2021.0004.
- Krasnodębski M., *The Meandering Life of a Research Trajectory: Rare Earths in the Aubervilliers Research Centre (1953–2020)*, „Ambix” t. 68, 2021, s. 385–406, DOI 10.1080/00026980.2021.1983692.

- Listy Marii Kazimierzy z archiwum Sobieskich w Oławie*, t. 2, *Listy do synów z lat 1697–1704*, red. A. Czarniecka, tłum. R. Zaborowski, Warszawa 2021 (*Monumenta Sobiesciana*, t. 2), s. 3–355.
- Paciorek M., *Lekarz na prowincji w okresie PRL-u – problemy i troski środowiska lekarskiego lat 50. i 60. XX wieku*, [w:] *Czystość i brud. Higiena za żelazną kurtyną (1945–1989/1991)*, red. W. Korpalska, W. Ślusarczyk, G. Frischke, Lublin 2021, s. 141–160.
- Paciorek M., *O historykach medycyny i zakładach naukowych pierwszej połowy lat 50. XX w. w świetle sprawozdania Ministerstwa Zdrowia*, „*Medycyna Nowożytna. Studia nad Kulturą Medyczną*” t. 27, 2021, z. 2, s. 111–135, DOI 10.4467/12311960mn.21.016.15244.
- Ričkienė A., Daszkiewicz P., Fedotova A., Samojlik T., *Stanisław Batys Gorski’s Botanical Research in the Białowieża Primeval Forest during the 1820s*, „*Archives of Natural History*” t. 48, 2021, nr 2, s. 325–336, DOI 10.3366/anh.2021.0725.
- Ričkienė A., Daszkiewicz P., Samojlik T., Fedotova A., *Ludwik Abramowicz’s Collection of Article Clippings on the Białowieża Forest at the Wróblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences*, „*Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*” t. 30, 2021, nr 2, s. 357–377.
- Sygocki W., *Z dziejów Instytutu Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk. Geneza*, „*Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*” t. 9, 2000, s. 173–199.
- Trojanowska A., *Epidemie. Krótka historia*, Warszawa 2021.
- Trojanowska A., *Zadania lekarzy więziennych w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] *Aktywności polskich lekarzy w dwudziestoleciu międzywojennym – w stulecie powołania izb lekarskich*, red. B. Urbanek, M. Paciorek, M. Ciesielska, Warszawa 2020, s. 453–472.
- Urbanek B., *Sytuacja epidemiczna Wilna lat 20. XX wieku*, [w:] *Rok 1921 na Kresach Wschodnich i Zachodnich. Historia i pamięć*, red. M. Fic, J. Lusek, Bytom – Katowice 2021, s. 407–425.
- Wójcik A.J., *Dziedzictwo górnictwa – Karta Geognostyczna Jana Hempla depozytariuszem krajobrazu*, „*Turystyka Kulturowa*” t. 120, 2021, nr 3, s. 67–83.
- Wójcik A.J., *Rock Salt in Siewierz (Kingdom of Poland): August Rost’s Unsuccessful Ideas on How to do Mining Search (1835–1840)*, „*International Commission on the History of Geological Sciences INHIGEO, Annual Record*” nr 53, 2021, s. 27–32.
- Zaborowski R., *Brady M., Emotion. The Basics (Routledge, London & New York 2019, viii+168 p.)*, „*Metapsychology*” t. 25, 2021, nr 10.
- Zaborowski R., *U. Kriegel (ed.), The Oxford Handbook of The Philosophy of Consciousness (Oxford University Press, Oxford 2020, xiv+696 p.)*, „*Metapsychology*” (w druku).

dr hab. **Iwona Arabas**, prof. PAN, absolwentka warszawskiego Wydziału Farmaceutycznego Akademii Medycznej i studiów podyplomowych w Instytucie Historii Sztuki Wydziału Historycznego UW. Historyk nauki, kierowniczka Pracowni Historii Nauk Przyrodniczych i Medycznych IHN PAN, wiceprzewodnicząca Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, prezes Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego oraz członkini Académie International d’Histoire de la Pharmacie i International Society for the History of Pharmacy. Odznaczona Brązowym

i Srebrnym Medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”. Przewodnicząca 43rd International Congress for the History of Pharmacy oraz kierowniczka grantów MKiDN, NIMOS oraz MNiSW z programu „Doskonała nauka”. Jej ostatnie najważniejsze publikacje dotyczą Gabinetu Historii Naturalnej księżnej Anny Jabłonowskiej.

Data zgłoszenia artykułu: 5 czerwca 2022

Data przyjęcia do druku: 27 czerwca 2022

Jerzy Kaliszuk

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN

ORCID: 0000-0002-2049-5659

Działalność Pracowni Wiedzy o Dawnej Książce Instytutu Historii Nauki PAN w 2021 r.

Research Activity of the Old and Rare Book Studies Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2021

The article presents the achievements of the members of the Old and Rare Book Studies Research Unit in 2021. These comprise not only the tasks completed within the NPRH-funded project titled Inventory of national heritage in the field of medieval manuscripts, such as scientific queries or creating a database, but also scientific publications (monographs and scientific articles) as well as scientific and popularizing presentations at conferences, webinars, etc.

Keywords: scientific research, history of the book, history of science, Institute for the History of Science PAS

Słowa kluczowe: badania naukowe, historia książki, historia nauki, Instytut Historii Nauki PAN

Ubiegły rok, kolejny pod znakiem pandemii, pomimo różnych trudności można zaliczyć do udanych w działaniach pracowni. Główny obszar działania pracowni to realizacja projektu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (nr 11H 16 0084 84) pt. *Inwentarz dziedzictwa narodowego w zakresie rękopisów średniowiecznych (2017–2022)*. Celem projektu jest rejestracja wszystkich rękopisów średniowiecznych w zbiorach polskich oraz stworzenie bazy danych i strony internetowej. Siłą rzeczy, znakomita większość naszych prac odbywała się w warunkach zdalnych, jakkolwiek, pomimo ograniczeń, odbyły się wyjazdy do bibliotek i instytucji naukowych. Kwerendy zostały przeprowadzone w następujących instytucjach: Biblioteka Seminarium Duchownego w Sandomierzu (dr hab. Jacek Soszyński, prof. PAN), Muzeum Diecezjalne w Sandomierzu (prof. Soszyński), Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach (prof. Soszyński), Biblioteka Kórnicka PAN (Soszyński), Biblioteka Diecezjalna w Pelplinie (dr Mateusz Marszałkowski), Biblioteka PAN w Gdańsku (dr Marszałkowski) a także objęły archiwa i biblioteki Krakowa i Wrocławia (mgr Karolina Figaszewska, mgr Sławomir Szyller).

Największym przedsięwzięciem w ramach projektu, realizowanym w ubiegłym roku, była współpraca i nadzór nad stworzeniem nowej wersji bazy danych oraz strony internetowej projektu (w ramach zamówienia publicznego). W obrębie pracowni koordynatorem i głównym autorem był mgr Szyller, a pracownicy współtworzyli koncepcję oraz zapewniali pomoc w konkretnych zagadnieniach. Projekt bazy danych zakłada pełny opis rękopisu średniowiecznego. Podkreślić należy trudności w ujęciu materiału w postaci bazy danych, przede wszystkim różnorodność – oprócz formy zachowania (kodeksy, fragmenty, adligaty rękopiśmienne w książkach drukowanych), uwzględniamy także polonika – w znaczeniu rękopisów, które powstały lub funkcjonowały na ziemiach polskich oraz deperdita, czyli rękopisy niezachowane, skradzione itp., znane wyłącznie ze źródeł pośrednich. Nasze wymagania i oczekiwania musiały być skonfrontowane z możliwościami zrozumienia i realizacji ze strony wykonawcy. Prace nad realizacją uległy znacznemu opóźnieniu, niemniej zarówno baza danych, jak i strona internetowa projektu od czerwca br. są już dostępne. Baza danych wprowadza nową jakość w dostępie do informacji o zbiorach rękopisów średniowiecznych w Polsce. Do nowej wersji wprowadzono bowiem nie tylko dane z istniejącej, dotychczasowej strony internetowej projektu (www.manuscripta.pl), ale także znacznie ją powiększono o nowe opisy rękopisów (m.in. na podstawie współpracy z Biblioteką Uniwersytetu Wrocławskiego) oraz fragmentów i dużej liczby rękopisów zaginionych.

Należy podkreślić, że w pracowni prowadzone były także inne prace w ramach projektu, nie tak spektakularne, związane z uzupełnianiem opisów kodeksów oraz zbieraniem informacji o rękopisach. Na podstawie dostępnej literatury zarejestrowano kilkaset rękopisów (zwłaszcza w zakresie poloników i deperditów), a opisy tych kodeksów znajdują się w bazie danych. Ponadto trwały prace nad uzupełnieniem bazy bibliograficznej, która została powiększona o ok. 400 publikacji, w których cytowane były ujęte w bazie rękopisy.

Na znaczenie projektu i dotychczasowych osiągnięć pracowni wskazuje także rosnące zainteresowanie środowiska międzynarodowego. Oprócz różnych kwerend, które otrzymywaliśmy pocztą elektroniczną, zgłosił się do naszego zespołu student École normale supérieure de Lyon Guillaume Bankowski z prośbą o umożliwienie mu odbycia u nas stażu. W trakcie pobytu w Polsce (lipiec), pod naszą opieką stażysta pracował w bibliotekach Warszawy, Krakowa, Wrocławia, Kielc, Gdańska i Pelplina.

W ramach indywidualnych projektów przygotowano i opublikowano wiele prac (artykułów naukowych i monografii). Prof. Soszyński przygotował i wydał polskie tłumaczenie monumentalnej pracy Charlesa H. Haskinsa (*The Renaissance of the Twelfth Century*)¹. Jest to pierwszy polski przekład tej fundamentalnej pracy poświęconej przełomowi kulturalnemu, który według Haskinsa i wielu innych badaczy, miał miejsce w Europie Zachodniej w XII w. Prace prof. Soszyńskiego nad innym, trwającym już kilka lat, projektem badawczym pt. *Kronikarstwo uniwersalne w historii rozwoju europejskiego życia intelektualnego*, zaowocowały wystąpieniami na międzynarodowych konferencjach oraz dwoma artykułami. W lipcu ubiegłego roku pt. Soszyński przedstawił referat pt. *The Königsberg World Chronicle: The Manuscripts and their Content* w ramach „IX Międzynarodowej Konferencji The Medieval Chronicle Society” (Poznań, 14–16 lipca 2021 r.). Pokłosiem konferencji w Wilnie z 2020 r. jest artykuł Soszyńskiego pt. *Gdzie się kończy zapożycze-*

1 C.H. Haskins, *Renesans dwunastego wieku*, tłum. i posłowie J. Soszyński, Warszawa 2021 (*Fontes rerum ad historiam scientiae spectantium*, t. 29 (11)).

nie a zaczyna fałszerstwo? O praktykach pisarskich kronikarzy późnośredniowiecznych². Tekst ten został także przepracowany i w zmienionej formie opublikowany w wersji angielskiej w czasopiśmie „Organon”³.

Ważnym osiągnięciem indywidualnym jest monografia autorstwa dr Pauliny Pludry-Żuk, poświęcona tradycji rękopiśmiennej *Aurory* Piotra Rigi⁴. Jest to publikacja rozprawy doktorskiej. Oprócz monografii dr Pludra-Żuk napisała dwa ważne artykuły naukowe, w tym jeden poświęcony rekonstrukcji księgozbiorów średniowiecznego Elbląga, opublikowany w czasopiśmie „Fragmentology”⁵.

W ubiegłym roku dr Marszałkowski kontynuował swoje prace, związane ze skryptorium cystersów w Pelplinie. Efektem są publikacje naukowe⁶ oraz popularnonaukowe⁷ oraz referaty wygłoszone w ramach Interdyscyplinarnego Zespołu Badań nad Rękopisami „Siglum” (w kwietniu 2021 r.) oraz Studium Doktoranckiego IHN PAN (w październiku 2021 r.). Teksty te stanowią pogłębienie wątków poruszonych w znakomitej rozprawie doktorskiej, docenionej przyznaniem w 2021 r. nagrody Prezesa Rady Ministrów.

W ramach projektu związanego z kulturą intelektualną zakonów w średniowiecznej Polsce dr hab. Jerzy Kaliszuk, prof. PAN opublikował artykuł na temat zaleceń dotyczących lektury duchowej, autorstwa piętnastowiecznego teologa Juana Torquemady⁸. Ponadto w listopadzie ubiegłego roku, w ramach konferencji naukowej „Editiones sine fine” prof. Kaliszuk wygłosił referat poświęcony analizie tekstu kazań z rękopisu z XIII w., który to kodeks należał w średniowieczu do księgozbioru klasztoru franciszkanów w Chełmnie (*XIII-wieczne kazania z rękopisu franciszkanów chełmińskich*). Kazania te mogły powstać w kręgu franciszkanów chełmińskich i są jednym z najstarszych świadectw kultury intelektualnej franciszkanów na ziemiach polskich.

Ponadto, należy odnotować recenzje oraz notki recenzyjne, które opublikowano w czasopismach „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” (mgr Figaszewska), „Rozprawy z Dziejów Oświaty” (mgr Figaszewska)

W ubiegłym roku bardzo aktywnie uczestniczyliśmy w różnego typu konferencjach i spotkaniach naukowych. Wystąpienia członków pracowni odbywały się przynajmniej raz w miesiącu i poświęcone były różnym zagadnieniom szczegółowym z zakresu kodykologii, fragmentologii, historii kultury i historii sztuki.

- 2 J. Soszyński, *Kur baigiasi skolinimasis ir prasideda klastojimas? Apie vėlyvųjų viduramžių kronikininkų rašytojų škas praktikas*, [w:] *Surasti tiesą: pagalbiniai istorijos mokslai falsifikatų tyrime*, red. R. Čapaite, Vilnius 2021, s. 237–256 (w druku).
- 3 J. Soszyński, *Between Textual Borrowing and Forgery: On Compilatory Practices of Medieval Universal Chroniclers Based on Martinus Polonus*, „Organon” t. 53, 2021, s. 79–95.
- 4 P. Pludra-Żuk, „Aurora” Piotra Rigi w średniowieczu. Transmisja i funkcja tekstu na przykładzie rękopisów polskich, śląskich i pruskich, Warszawa 2021 (*Monografie z Dziejów Oświaty*, t. 54).
- 5 P. Pludra-Żuk, *Nieznaný spis zaječ na wydziale artium Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1474–1477*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” t. 30, 2021, z. 2, s. 99–116; eadem, *Reconstructing Book Collections of Medieval Elbląg*, „Fragmentology” t. 4, 2021, s. 55–77.
- 6 M.F. Marszałkowski, *Pierwsze iluminowane rękopisy skryptorium kodeksowego pelplińskich cystersów*, [w:] *Pismo i sztuka to jedyni świadkowie czasów. Dziedzictwo średniowiecznych cystersów wpisane w Pomorski Szlak Cysterski*, red. A. Słyszewska-Szybowska, A. Wałkowski, Pelplin 2021, s. 85–114.
- 7 Idem, *Rękopisy średniowieczne pelplińskich cystersów*, „Nasze Pomorze” t. 22, 2021, s. 15–26.
- 8 J. Kaliszuk, *Dwanaście „pożytków” lektury duchowej według Juana Torquemady. Czytanie pobożne i reforma monastyczna w XV w.*, [w:] *Książki mają swoją historię. Studia ofiarowane Profesor Barbarze Bieńkowskiej*, red. J. Puchalski, przy współpracy: E. Maruszak, M. Ochmański, D. Pietrzkiwicz, K. Seroka, Warszawa 2021, s. 541–555.

Pracownia jest współorganizatorem seminarium mediewistycznego (razem z Pracownią Literatury Średniowiecznej Instytutu Badań Literackich PAN, Zakładem Historii Filozofii Starożytności i Średniowiecznej Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Zakładem Historii Języka Polskiego Instytutu Filologii Polskiej UAM, Zakładem Dziejów Społeczeństwa i Kultury Epoki Przemysłowej Instytutu Historii UJK oraz Interdyscyplinarnym Zespołem Badań Mediewistycznych „Textus et cultura”). Seminarium, odbywające się cyklicznie (raz lub dwa razy w miesiącu), poświęcone jest różnym zagadnieniom historii średniowiecznej, ze szczególnym uwzględnieniem historii kultury intelektualnej. Gromadzi ono kilkudziesięciu specjalistów różnych dyscyplin i jest miejscem nieraz gorących dyskusji z różnych perspektyw. W ramach seminarium członkowie pracowni również przedstawiali swoje referaty (prof. Soszyński, prof. Kaliszuk).

Oprócz wymienionych wyżej referatów należy wymienić także inne wystąpienia członków pracowni. W marcu ubiegłego roku dr Marszałkowski zaprezentował wykład na temat możliwości interpretacyjnych dekoracji filigranowej w rękopisach (tytuł: *Analiza dekoracji filigranowej jako narzędzie pomocne przy określaniu czasu i miejsca powstania rękopisu*) w ramach webinarium „Rękopis: treść, forma, materiał, funkcje”, zorganizowanego przez Interdyscyplinarny Zespół Badań nad Rękopisami „Siglum” (Uniwersytet Warszawski). Na tym samym webinarium dr Pludra-Żuk przedstawiła projekt „Manuscripta.pl” i różne zagadnienia związane z badaniem fragmentów rękopisów średniowiecznych (*Projekt Manuscripta.pl i fragmenty manuskryptów średniowiecznych*). Problematyka bazy rękopisów średniowiecznych „Manuscripta.pl” została także przedstawiona przez dr Pludrę-Żuk podczas konferencji „Hinc Omnia. Zbiory Specjalne 3.0”, zorganizowanej przez Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie (referat pt. *Manuscripta.pl – centralna baza rękopisów średniowiecznych w Polsce: perspektywy*). Z kolei różne aspekty badania fragmentów rękopisów średniowiecznych dr Pludra-Żuk poruszyła kilkakrotnie w trakcie konferencji polskich oraz międzynarodowych np. w marcu w ramach „Fragmentarium” (referat: *Covered in Covers: In Situ Fragments as Evidence for the History of Prussian Collections*), we wrześniu podczas konferencji „From Fragment to Whole: Interpreting Medieval Manuscript Fragments”, zorganizowanej przez Centrum Badań Mediewistycznych Uniwersytetu w Bristol (referat nt. *Binding Waste in Reconstructing Medieval Book Collections of Teutonic Prussia*), czy w ramach „V spotkania Proweniencyjnej Grupy Roboczej” w czerwcu (referat wygłoszony wspólnie z Martą Czyżak nt. *Badania proveniencyjne a fragmentologia na przykładzie fragmentów rękopisów średniowiecznych z terenu Prus krzyżackich*).

Aspekty metodologiczne związane z fragmentami prezentowała także mgr Figaszewska (*Fragmentologia – stan realny i możliwości badawcze*) na konferencji „Zbiory specjalne w bibliotekach polskich – między ochroną a popularyzacją” zorganizowanej przez Książnicę Pomorską im. Stanisława Staszica w Szczecinie. Szerszą perspektywę ukazywał prof. Soszyński, wygłaszając referat na temat możliwości humanistyki cyfrowej w badaniach nad rękopisami (*Digital Humanities and Their Importance for Polish-Russian Studies in Book History*). Referat ten został wygłoszony w październiku, w ramach konferencji międzynarodowej, zorganizowanej w październiku ubiegłego roku przez Rosyjską Akademię Nauk, Komisję Historyków Rosji i Polski, Instytut Słowianoznawstwa RAN oraz Instytut Historii Nauki PAN.

Prof. Soszyński wygłosił również wykład wprowadzający pt. *Średniowiecze a kategoria postępu*, w trakcie Ogólnopolskiego Sympozjum Sekcji Mediewistycznej przy Oddziale Warszawskim Stowarzyszenia Historyków Sztuki zatytułowanego „Novitas versus auctoritas w sztuce średniowiecznej”.

Publikacje naukowe, aktywny udział w różnego typu spotkaniach naukowych to wymierne i widoczne efekty prac podejmowanych w Pracowni Wiedzy o Dawnej Książce. Stanowią one jednak tylko ułamek z wielu przedsięwzięć i inicjatyw. Jest to – jak określił to członek naszej pracowni – „szara robota, której w ogóle nie widać”. Trzeba mieć jednak nadzieję, że tego typu prace zostaną docenione z chwilą realizacji naszego wspólnego projektu naukowego, którego rezultaty – przynajmniej częściowe – prezentowane są w nowej bazie projektu „Manuscripta.pl”.

Bibliografia

- Haskins C.H., *Renesans dwunastego wieku*, tłum. i postłowie J. Soszyński, Warszawa 2021 (*Fontes rerum ad historiam scientiae spectantium*, t. 29 (11)).
- Kaliszuk J., *Dwanaście „pożytków” lektury duchowej według Juana Torquemady. Czytanie pobożne i reforma monastyczna w XV w.*, [w:] *Książki mają swoją historię. Studia ofiarowane Profesor Barbarze Bieńkowskiej*, red. J. Puchalski, przy współpracy: E. Maruszak, M. Ochmański, D. Pietrzekiewicz, K. Seroka, Warszawa 2021, s. 541–555.
- Marszałkowski M.F., *Pierwsze iluminowane rękopisy skryptorium kodeksowego pelplińskich cystersów*, [w:] *Pismo i sztuka to jedyni świadkowie czasów. Dziedzictwo średniowiecznych cystersów wpisane w Pomorski Szlak Cysterski*, red. A. Słyszewska-Szybowska, A. Wałkowski, Pelplin 2021, s. 85–114.
- Marszałkowski M.F., *Rękopisy średniowieczne pelplińskich cystersów*, „Nasze Pomorze” t. 22, 2021, s. 15–26.
- Pludra-Żuk P., „Aurora” Piotra Rigi w średniowieczu. *Transmisja i funkcja tekstu na przykładzie rękopisów polskich, śląskich i pruskich*, Warszawa 2021 (*Monografie z Dziejów Oświaty*, t. 54).
- Pludra-Żuk P., *Nieznany spis zajęć na wydziale artium Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1474–1477*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” t. 30, 2021, z. 2, s. 99–116.
- Pludra-Żuk P., *Reconstructing Book Collections of Medieval Elbląg*, „Fragmentology” t. 4, 2021, s. 55–77, DOI 10.24446/g5uh.
- Soszyński J., *Between Textual Borrowing and Forgery: On Compilatory Practices of Medieval Universal Chroniclers Based on Martinus Polonus*, „Organon” t. 53, 2021, s. 79–95, DOI 10.4467/00786500.ORG.21.004.14789.
- Soszyński J., *Kur baigiasi skolinimasis ir prasideda klastojimas? Apie vėlyvųjų viduramžių kronikininkų rašytojiškas praktikas*, [w:] *Surasti tiesą: pagalbiniai istorijos mokslai falsifikatų tyrime*, red. R. Čapaitė, Vilnius 2021, s. 237–256 (w druku).

dr hab. **Jerzy Kaliszuk**, prof. PAN jest kierownikiem Pracowni Wiedzy o Dawnej Książce IHN PAN. Zajmuje się historią średniowiecza, kodykologią, paleografią, hagiografią i historią geografii. e-mail: jerzy.kaliszuk@gmail.com

Data zgłoszenia artykułu: 3 czerwca 2022

Data przyjęcia do druku: 28 czerwca 2022

Michał Kokowski

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN

ORCID 0000-0002-5389-9051

Działalność Pracowni Naukoznawstwa Instytutu Historii Nauki PAN w 2021 r.

Research Activity of the Science Studies Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2021

The article discusses the activities and the most significant achievements of the Science Studies Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2021. The article focuses on the specificity of the Unit, which proposes both theoretical reflection and practical solutions in the broadly understood field of Science-of-Science and Science and Technology Studies.

Słowa kluczowe: naukoznawstwo, nauka o nauce, badanie nauki i techniki w kontekście historyczno-społeczno-kulturowym

Keywords: science of science, science and technology studies

1. Wprowadzenie

Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN jest nietypową w Polsce jednostką naukową, jedyną bowiem posługującą się nazwą „naukoznawstwo” i prowadzącą badania zarówno teoretyczne, jak i praktyczne z zakresu naukoznawstwa.

Termin naukoznawstwo rozumiany jest w Pracowni w szerokim tego słowa znaczeniu: zarówno jako metanauka – nauka o nauce (*science of science*), jak i jako badanie nauki i techniki w kontekście współczesnym, historycznym, kulturowym i społecznym (*science and technology studies*) w kraju i za granicą.

W 2021 r. w placówce tej byli afiliowani: prof. dr hab. Stefan Zamecki (emeryt), mgr Dorota Kozłowska (asystent), mgr / dr Mateusz Hubner (asystent od 14 grudnia 2020 r.; dr od 9 listopada 2021 r., adiunkt od 16 grudnia 2021 r.) oraz prof. dr hab. Michał Kokowski (kierownik).

2. Działalność mgr Doroty Kozłowskiej

W 2021 r. mgr Dorota Kozłowska kontynuowała pracę nad stworzeniem bieżącej bibliografii historii nauki polskiej (w oparciu o publikowaną w latach 1970–2007 *Bieżącą bibliografię historii nauki* – wkładki do „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”)¹.

Efektom tej pracy było opublikowanie artykułu w czasopiśmie „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” (nr 2/2021) i przygotowanie dwóch referatów: jednego wspólnie z dr Janem Kozakowskim (Biblioteka IHN PAN), przedstawionego podczas 26th International Congress of History and Technology, International Union of History and Philosophy of Science and Technology (Praga, 25–31 lipca 2021 r.)² i drugiego samodzielnie, przedstawionego na Seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”³.

Prace te zainspirowały mgr Kozłowską do badania pokrewnej tematyki: bieżącej bibliografii historii nauki zamieszczanej od 1913 r. przez kwartalnik „Isis”. Podjęła ona próbę prześledzenia i omówienia obecności polskich autorów i ich prac z dziedziny historii nauki (zarówno artykułów recenzowanych na ten temat, jak i tylko tytułów) w tej bibliografii. Badania te zostaną zwieńczone serią artykułów na ten temat.

Obok działalności badawczej mgr Kozłowska zajmowała się prowadzeniem działalności wydawniczej IHN PAN (wydawcy wpisanego na ministerialną listę wydawnictw naukowych)⁴, a także pełniła funkcje: Sekretarza Zespołu Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN (od 2011 r.), zastępcy redaktora naczelnego czasopisma „Nauka Polska. Jej Potrzeby Organizacja i Rozwój” (od 2021 r.; w latach 2014–2020 sekretarza) oraz członka redakcji czasopisma „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” (od 2002 r.).

3. Działalność mgr. / dr. Mateusza Hübnera

W 2021 r. mgr Mateusz Hübner (członek Towarzystwa Naukowego w Toruniu od 28 listopada 2016 r. i członek Komisji Historii Nauki PAU od 26 stycznia 2021 r.) kontynuował badania Funduszu Kultury Narodowej Józefa Piłsudskiego (FKN): ukończył dysertację doktorską⁵ i przedstawił na ten temat dwa referaty na konferencjach krajowych i jeden e-po-

- 1 Należy podkreślić, że bibliografie ogólne i dziedzinowe stanowią bardzo ważne narzędzie w pracy badawczej historyków, w tym historyków nauki, gdyż ich używanie wspomaga właściwe cytowanie bibliografii i prowadzenie rzetelnych badań naukowych. Choć w obecnych czasach jest to bardzo zaniedbane zagadnienie, budowanie takich narzędzi jest dużym dokonaniem naukowym.
- 2 D. Kozłowska, *Bibliografia historii nauki i techniki za 2020 rok (wybór)*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 2021, z. 2, s. 429–471; J. Kozakowski, D. Kozłowska, *Bibliography of the History of Science at the Institute for the History of Science of the Polish Academy of Sciences*. 26th International Congress of History and Technology, International Union of History and Philosophy of Science and Technology: “Giants and Dwarfs in Science, Technology and Medicine”, Division of History of Science and Technology of the International Union of History and Philosophy of Science and Technology (IUHPST/DHST) (Praga, 25–31.07.2021 r.) [referat].
- 3 D. Kozłowska, *Bibliografia bieżąca historii nauki w Instytucie Historii Nauki PAN*, Seminarium (online) „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, 25.10.2021 r. (Organizator: Pracownia Naukoznawstwa, Instytut Historii Nauki PAN) [referat].
- 4 Unikatowy Identyfikator Wydawnictwa 31000, poziom I – 80 punktów: zob. Minister Edukacji i Nauki, Komunikat Ministra Edukacji i Nauki z dnia 22 lipca 2021 r. w sprawie wykazu wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe, www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/komunikat-ministra-edukacji-i-nauki-w-sprawie-wykazu-wydawnictw-publicujacych-recenzowane-monografie-naukowe [dostęp 10.06.2022].
- 5 M. Hübner, *Fundusz Kultury Narodowej Józefa Piłsudskiego – zamysł i realizacja*, rozprawa doktorska, promotor: prof. dr hab. Jarosław Klaczek, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych, Toruń 2021.

ster podczas 26th International Congress of History and Technology, International Union of History and Philosophy of Science and Technology (Praga, 25–31 lipca 2021 r.)⁶.

Fundusz był pozaministerialną państwową instytucją ukierunkowaną na popieranie twórczości naukowej, artystycznej i literackiej; czynił to w oparciu o zasiłki i stypendia, kierowane do instytucji, towarzystw, wydawnictw oraz indywidualnych odbiorców. Powstał przy Prezydium Rady Ministrów w 1928 r. Po wybuchu II wojny światowej był reaktywowany w warunkach emigracyjnych i zaprzestał działalności w Wielkiej Brytanii w 1947 r.

Zasługą dr. Hübnera jest wypełnienie luki w dotychczasowym stanie badań Funduszu, przedstawił bowiem pierwsze monograficzne opracowanie poświęcone tej tematyce. W oparciu o liczne dokumenty pozyskane ze zbiorów archiwalnych (krajowych i zagranicznych) i dotychczasową tylko wybiórczą literaturę przedmiotu opisał on szczegółowo: a) różne fazy prac, kierunki działania, proces podejmowania decyzji, trudności i kontrowersje związane z działalnością FKN; b) wyjątkową rolę dyrektora Stanisława Michalskiego, którego decyzje wychodziły poza schemat biurokratycznej polityki rządowej, także w wymiarze kosztów tej działalności; oraz c) dorobek Funduszu.

Ponadto dr Hübner badał kwestię rewindykacji polskich dóbr kultury i nauki z Rosji sowieckiej na mocy traktatu ryskiego z 18 marca 1921 r.⁷; pełnił funkcję sekretarza naukowego konferencji „Zwycięski pokój czy rozejm na pokolenie – traktat ryski z perspektywy 100 lat”, zajmował się popularyzacją nauki⁸ oraz prowadził zajęcia dydaktyczne z historii wychowania i historii myśli pedagogicznej⁹.

- 6 Idem, *Wpływ delegata Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego we Francji, Zygmunta Lubicz Zaleskiego na prace Funduszu Kultury Narodowej w latach 1928–1939*, Seminarium z historii oświaty i dziejów ruchu umysłowego IHN PAN (Warszawa, 25.11.2021 r.) [referat]; idem, *Polska Akademia Umiejętności w relacjach z Funduszem Kultury Narodowej*, Komisja Historii Nauki PAU (Kraków, 27.10.2021 r.) [referat]; idem, *Stanisław Michalski – the Founding Father of the Science of Science*, 26th International Congress of History of Science and Technology: “Giants and Dwarfs in Science, Technology and Medicine”, Division of History of Science and Technology of the International Union of History and Philosophy of Science and Technology (IUHPST/DHST) (Praga, 25–31.07.2021 r.) [e-poster].
- 7 Idem, *Traktat ryski a kwestia rewindykacji polskich dóbr kultury i nauki z Rosji sowieckiej*, Konferencja „Zwycięski pokój czy rozejm na pokolenie – traktat ryski z perspektywy 100 lat”. Organizatorzy: Instytut De Republica, Katedra Historii XIX–XX wieku i Historii Najnowszej UMK w Toruniu oraz Parlamentarny Zespół Miłośników Historii (Warszawa, 20 i 21.09.2021 r.) [referat].
- 8 Idem, *Konstytucja 3 maja 1791 roku i konstytucje II Rzeczypospolitej*, Toruń, Książnica Kopernikańska, 3.05.2021 r. [prelekcja]; M. Hübner i in., *Udział w dyskusji o książce M. Hübnera, Książka Pułkownicy. Rdzeń środowiska piłsudczyków w systemie polityczno-ustrojowym II Rzeczypospolitej* (Warszawa 2020), Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa, 19.05.2021 r.; M. Hübner, J. Lipski, *Pułkownicy. Rdzeń środowiska piłsudczyków w systemie polityczno-ustrojowym II Rzeczypospolitej* (Warszawa 2020), Wywiad z Mateuszem Hübnerem na temat jego książki przeprowadził dr Jędrzej Lipski. Program „#Przystanek Książka. Wydawnictwo IPN”, odc. 12 (ser. 2), Warszawa, Instytut Pamięci Narodowej, 26.05.2021 r., ipn.gov.pl/aktualnosci/144476.Przystanek-Ksiazka-Wydawnictwo-IPN-przedstawia-odcinek-dwunasty-seria-2-26-maja-.html (22 min. 30 sek.–29 min. 45 sek.) [dostęp 10.06.2022]; M. Hübner, R. Dudkiewicz, *Książka Pułkownicy. Rdzeń środowiska piłsudczyków*. Wywiad z Mateuszem Hübnerem, autorem książki, przeprowadził red. Rafał Dudkiewicz, Program „Kulisy historii”, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa, 5.06.2021 r., ipn.gov.pl/aktualnosci/144868.Kulisy-historii-odcinek-17-Pulkownicy-Rden-srodowiska-pilsudczykow-5-czerwca-20.html [dostęp 10.06.2022]; M. Hübner, D. Truszczak, *Książka Pułkownicy. Rdzeń środowiska piłsudczyków w systemie polityczno-ustrojowym II Rzeczypospolitej*, wywiad z Mateuszem Hübnerem przeprowadziła Dorota Truszczak, „Przystanek Historia”, Polskie Radio, Jedynka, 9.06.2021 r.
- 9 Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu, Wydział Finansów i Zarządzania w Toruniu oraz w Bydgoszczy, zajęcia z „Historii wychowania”, ćwiczenia i wykład, 100 godzin (w roku akademickim 2020/2021) i z „Historii myśli pedagogicznej”, nagranie wykładu on-line, 20 godzin.

4. Działalność prof. Michała Kokowskiego

W 2021 r. prof. Michał Kokowski realizował trzy projekty badawcze z zakresu naukoznawstwa.

Pierwszy projekt, pt. „Historia naukoznawstwa w skali międzynarodowej” (kontynuacja), poświęcony był badaniom z zakresu historii naukoznawstwa w różnych krajach. Prof. Kokowski wskazał przełomowe wydarzenia w tej historii, m.in. pokreślił fakt, iż naukoznawstwo jako dyscyplina akademicka powstała w Polsce najpóźniej w 1918 r. z chwilą opublikowania pierwszego tomu czasopisma „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój” (to autorska teza prof. Kokowskiego). Wyniki tych badań zostały opisane w referacie przedstawionym podczas 26th International Congress of the History of Science (Praga, 25–31 lipca 2021 r.)¹⁰.

Drugi projekt, pt. „Boris Hessen i paradoksalna historia historiografii nauki”, poświęcony był analizie treści referatu Borisa Hessena, przedstawionego na Kongresie Historii Nauki i Techniki w Londynie w 1931 r., w świetle autorskiej idei hermeneutyki badawczej opracowanej w rozprawie doktorskiej o T.S. Kuhnie z 1998 r. (wyd. rozsz. w 2001 r. w serii *Studia Copernicana*). Prof. Kokowski opisał genezę referatu Hessena i paradoksalnie żywą recepcję tego referatu w Wielkiej Brytanii i USA przy braku recepcji w ZSRR. Ponadto przedstawił historię życia Borysa Hessena (1893–1936), który był jedną z miliona ofiar czystek stalinowskich oraz wskazał kilka zimnowojennych mitów na temat tej postaci. Wyniki tych badań zostały przedstawione w dwóch referatach, zaprezentowanych podczas 36th S.A. Kugel International School for Sociology of Science and Technology Social Studies of Science: History and the Present” (St. Petersburg, 2 grudnia 2021 r.) i na posiedzeniu wspólnym Komisji Historii Nauki PAU i Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN / Seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność” (Kraków – Warszawa, 26 marca 2021 r.), a następnie w artykule naukowym, który ma ukazać się w czasopiśmie „Studia Historiae Scientiarum”(t. 21, 2022)¹¹.

Realizując trzeci projekt, pt. „Racjonalne rozwijanie czasopism naukowych” (kontynuacja), prof. Kokowski sformułował nową ideę *transparentnej* ewaluacji czasopism naukowych, opartą na ocenie standardów wydawniczych. Wyniki tych przemyśleń opisane zostały w dwóch prezentacjach seminaryjnych i w jednym artykule naukowym¹².

10 M. Kokowski, *The Turning Points in the History of Science of Science and Their Current Importance*, 26th International Congress of History of Science and Technology: “Giants and Dwarfs in Science, Technology and Medicine”, Division of History of Science and Technology of the International Union of History and Philosophy of Science and Technology (IUHPST/DHST) (Praga, 25–31.07.2021 r.) [prezentacja].

11 Idem, *Boris Hessen and a Paradoxical History of the Historiography of Science. A Commentary on Hessen’s Famous Paper Delivered at the Second International Congress on the History of Science and Technology in London in 1931*, 36th S.A. Kugel International School for Sociology of Science and Technology Social Studies of Science: History and The Present” (to the 90th Anniversary of the Participation of the Soviet Delegation in the Second International Congress of the History of Science in London) (St. Petersburg, 2–3.12.2021 r.) [prezentacja]; idem, *Boris Hessen i paradoksalna historia historiografii nauki. Komentarz do słynnego referatu Hessena przedstawionego podczas II Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki i Techniki w Londynie w 1931 r.*, posiedzenie wspólne Komisji Historii Nauki PAU i Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN / Seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, spotkanie online (17.12.2021 r.).

12 Idem, *Problem list czasopism naukowych i pomysł PN IHN PAN nowej listy czasopism naukowych – czasopiśmie z historii i z historii nauki*, Seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, Pracownia Naukoznawstwa IHN PAN, współorganizatorzy: Komisja Historii Nauki PAU, Komitet Historii Nauki i Techniki PAN (26.02.2021 r.); idem, *Obiektywne mierniki dokonań czasopisma naukowego i kosztów publikacji oraz idea*

Ponadto prof. Kokowski zajmował się praktyczną działalnością na polu naukoznawstwa: organizacją nauki i edytorstwem naukowym.

Po pierwsze, prof. Kokowski powołał do życia ogólnokrajowe Seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, poświęcone problematyce teoretycznej i praktycznej z zakresu naukoznawstwa¹³. W 2021 r. przedstawiono na Seminarium dziewięć referatów, po wygłoszeniu których zawsze towarzyszyły żywe dyskusje. Autorem sześciu referatów był prof. Kokowski; dotyczyły one zagadnień programowych Seminarium, autorskiej idei transparentnej ewaluacji czasopism naukowych opartej na ocenie standardów wydawniczych oraz autorskiej, naukoznawczej krytyki „Narodowego Programu Kopernikańskiego”¹⁴.

Po drugie, prof. Kokowski, pełniąc funkcję przewodniczącego Komisji Historii Nauki PAU, zorganizował w 2021 r. cykliczne posiedzenia naukowe tej Komisji, na których wygłoszono 13 referatów, i uczestniczył w dyskusjach po tych referatach¹⁵.

Po trzecie, prof. Kokowski, pełniąc funkcje redaktora naczelnego, redaktora naukowego, recenzenta, sekretarza oraz webmastera czasopisma „Studia Historiae Scientiarum” (wcześniejsza nazwa „Prace Komisji Historii Nauki PAU”), kontynuował jego rozwijanie. Doprowadziło to do uzyskania w ewaluacji czasopisma w „ICI Master Journal List 2020” noty 120,64 ICV (i pierwszej lokaty wśród czasopism z historii i historii nauki) i 100 punktów¹⁶ w Wykazie czasopism Ministerstwa Edukacji i Nauki, opublikowanym 21 grudnia 2021 r.)¹⁷.

Po czwarte, prof. Kokowski był członkiem Komitetu Programowego międzynarodowej konferencji Dickstein Forum (Kraków, 14–17 września 2021 r.), współorganizowanej m.in. przez Komisję Historii Nauki PAU i International Academy of the History Science.

Ponadto prof. Kokowski kontynuował w 2021 r. swoje badania z historii fizyki i historii dokonań Mikołaja Kopernika.

Zbadał on przeoczone dotąd przez badaczy tej tematyki: a) dwa listy wymienione między Władysławem Natansonem (1864–1937) a Alfredem Landé (1888–1976) na temat wkładu Natansona w powstanie statystyki Bosego–Einsteina i łączące się z tym tematem b)

listy czasopism punktowanych według Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN©, Seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność” (26.03.2021 r.); idem, Ewaluacyjna (r)ewolucja czasopism w Polsce, „Studia Historiae Scientiarum” t. 20, 2021, s. 821–858.

13 Seminarium ma stronę internetową w bibliotece cyfrowej Zenodo (CERN): zenodo.org/communities/s-sos-h-t/ [dostęp 10.06.2022]. Zamieszczane tam są prezentacje lub abstrakty referatów.

14 Zob. Załącznik – Lista referatów przedstawionych w 2021 r. na Seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”.

15 Zob. M. Kokowski, *Sprawozdanie Komisji Historii Nauki PAU w roku 2020/2021*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 20, 2021, s. 947–953; idem, *Sprawozdanie Komisji Historii Nauki PAU w roku 2021/2022*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 21, 2022 (w druku); *Komisja Historii Nauki PAU*, Platforma Wymiany Naukowej PAU, pau.krakow.pl/index.php/pl/platforma-wymiany-naukowej-pau/komisje-międzywydziałowe/komisja-historii-nauki [dostęp 10.06.2022].

16 Wbrew głoszonej ideologii punktozy należy przypomnieć, że wskaźniki bibliometryczne i miary punktowe czasopism nie są miarami jakości naukowej artykułów publikowanych w tych czasopismach. Dlatego w ewaluacji dokonań naukowych poszczególnych pracowników naukowych należy analizować treść ich publikacji, a nie zdobyte punkty za te publikacje.

17 Uzyskane w 2021 r. wyniki zostały opisane w dwóch artykułach, każdy w dwóch wersjach językowych po angielsku i po polsku. Zob. M. Kokowski, *Evolutionary Transformation of the Journal. Part 8*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 20, 2021, s. 13–20; idem, *Ewolucyjna transformacja czasopisma. Część 8*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 20, 2021, s. 21–28 (teksty zostały opublikowane 13 września 2021 r.; obejmują okres od października 2020 r. do czerwca 2021 r.); idem, *Evolutionary Transformation of the Journal. Part 9*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 21, 2022 (w druku); idem, *Ewolucyjna transformacja czasopisma. Część 9*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 21, 2022 (w druku) (teksty obejmują okres od września/października 2021 r. do czerwca 2022 r.).

trzy publikacje Landégo. Oryginalne wyniki opisane zostały w referacie przedstawianym na konferencji Dickstein Forum i w artykule opublikowanym w czasopiśmie „*Studia Historiae Scientiarum*” (w dwóch wersjach językowych, po angielsku i po polsku, różniących się częściowo zakresem treści)¹⁸.

Wspólnie ze współpracownikiem i uczniem, dr. Georgem Borskim, matematykiem i informatykiem oraz miłośnikiem historii i filozofii nauki z Stichting „De Rebus”, Foundation for the History and Philosophy of Science (Amsterdam-Almere, Holandia), prof. Kokowski przeprowadził badania stylu łaciny Mikołaja Kopernika przy zastosowaniu m.in. metod stylometrycznych i metody historycznej (kontynuacja badań z 2020 r.). Ujęcie stylometryczne łaciny Kopernika ma pionierski charakter w skali światowej (*należy podkreślić, że podjęcie tego typu analiz to pomysł dr. Georga Borskiego*). Otrzymane wyniki opisano w artykule opublikowanym w „*Studia Historiae Scientiarum*”¹⁹.

Popularyzując naukę, prof. Kokowski pełnił w 2021 r. funkcję doradcy naukowego w przygotowywanym filmie dokumentalnym o Mikołaju Koperniku i w przygotowywanej wystawie w Kanadzie na jubileusz Mikołaja Kopernika z okazji 550-rocznicy urodzin (The Polish-Canadian Business and Professional Association of Windsor, Windsor, Kanada, 2023 r.).

5. Podsumowanie

W 2021 r. pracownicy afiliowani w Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN byli autorami 1 monografii (rozprawy doktorskiej), 1 redakcji naukowej (czasopismo), 10 artykułów, 1 e-posteru, 15 referatów/prezentacji oraz 1 prelekcji, udzielili 3 wywiadów, a także wielokrotnie uczestniczyli w dyskusjach podczas seminariów i konferencji naukowych.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że w 2021 r. *wszyscy* pracownicy afiliowani w Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN i niebędący emerytami (3 osoby) aktywnie uczestniczyli w 26th International Congress of the History of Science, podczas którego przedstawione zostały 2 referaty i 1 e-poster ich autorstwa.

Załącznik – Lista referatów przedstawionych w 2021 r. na Seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”

1. Michał Kokowski (IHN PAN), *Seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność”. Założenia organizacyjne i zakres tematyczny*, 25 stycznia 2021 r. [referat], prezentacja zamieszczona w Zenodo, DOI 10.5281/zenodo.5918577.

18 M. Kokowski, *Ladislav Natanson and Alfred Landé versus Planck's Law, the Boltzmann–Planck–Natanson Statistics and the Bose Statistics*, Dickstein Forum (Kraków, 14–17.09.2021) [prezentacja]; idem, *Ladislav Natanson and Alfred Landé versus Planck's Law, the Boltzmann–Planck–Natanson Statistics and the Bose Statistics*, „*Studia Historiae Scientiarum*” t. 20, 2021, s. 439–507; idem, *Władysław Natanson i Alfred Landé a prawo Plancka, statystyka Boltzmann–Plancka–Natansona oraz statystyka Bosego*, „*Studia Historiae Scientiarum*” t. 20, 2021, s. 509–567.

19 G. Borski, M. Kokowski, *Copernicus, His Latin Style and Comments to Commentariolus*, „*Studia Historiae Scientiarum*” t. 20, 2021, s. 339–438.

2. Michał Kokowski (IHN PAN), *Problem list czasopism naukowych i pomysł PN IHN PAN nowej listy czasopism naukowych – czasopisma z historii i z historii nauki*, 26 lutego 2021 r. (współorganizatorzy: Komisja Historii Nauki PAU, Komitet Historii Nauki i Techniki PAN) [referat], prezentacja zamieszczona w Zenodo, DOI 10.5281/zenodo.5918631.
3. Michał Kokowski (IHN PAN), *Obiektywne mierniki dokonań czasopisma naukowego i kosztów publikacji oraz idea listy czasopism punktowanych według Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN©*, 26 marca 2021 r. [referat], prezentacja zamieszczona w Zenodo, DOI 10.5281/zenodo.5930726.
4. Michał Kokowski (IHN PAN), *Jakiej naukometrii i bibliometrii potrzebujemy w Polsce?*, 23 kwietnia 2021 r. Seminarium „Naukoznawstwo: historia i współczesność” (wraz z Seminarium „Człowiek we współczesnej nauce” (Instytut Badań nad Edukacją i Komunikacją, Politechnika Śląska, Gliwice); współorganizatorzy: Komisja Historii Nauki PAU, Komitet Historii Nauki i Techniki PAN) [referat], prezentacja zamieszczona w Zenodo, DOI 10.5281/zenodo.5931386.
5. Michał Kokowski (IHN PAN), *„Narodowy Program Kopernikański” a Kopernikanistyka i zintegrowane naukoznawstwo*, 10 maja 2021 r. (współorganizatorzy: Komisja Historii Nauki PAU, Inicjatywa Obywatelska Instytutów PAN, Komitet Historii Nauki i Techniki PAN) [referat], prezentacja zamieszczona w Zenodo, DOI 10.5281/zenodo.6383996.
6. Piotr Hübner (Katedra Badań nad Nauką i Szkolnictwem Wyższym UMK), *Polskie naukoznawstwo po II wojnie światowej – walka o przetrwanie*, 14 czerwca, 2021 r. (współorganizatorzy: Instytut Historii Nauki PAN, Komisja Historii Nauki PAU, Inicjatywa Obywatelska Instytutów PAN, Komitet Historii Nauki i Techniki PAN, Komitet Naukoznawstwa PAN) [referat], streszczenie zamieszczone w Zenodo, DOI 10.5281/zenodo.7092717.
7. Dorota Kozłowska (IHN PAN), *Bibliografia bieżąca historii nauki w Instytucie Historii Nauki PAN*, 25 października 2021 r. [referat], prezentacja zamieszczona w Zenodo, DOI 10.5281/zenodo.7092491.
8. Paweł Polak (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków), *Samuel Dickstein (1851–1939) – zapomniany prekursor filozofii nauki i naukoznawstwa w Polsce*, 10 listopada 2021 r. (posiedzenie wspólne z Komisją Historii Nauki PAU) [referat].
9. Michał Kokowski (IHN PAN), *Boris Hessen i paradoksalna historia historiografii nauki. Komentarz do słynnego referatu Hessena przedstawionego podczas II Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki i Techniki w Londynie w 1931 r.*, 17 grudnia 2021 r. (posiedzenie wspólne z Komisją Historii Nauki PAU) [referat], prezentacja zamieszczona w Zenodo, DOI 10.5281/zenodo.7093279.

Bibliografia

Artykuły i monografie

- Borski G., Kokowski M., *Copernicus, His Latin Style and Comments to Commentariolus*, „*Studia Historiae Scientiarum*” t. 20, 2021, s. 339–438, DOI 10.4467/2543702XSHS.21.013.14044.
- Hübner M., *Fundusz Kultury Narodowej Józefa Piłsudskiego – zamysł i realizacja*, rozprawa doktorska, promotor: prof. dr hab. Jarosław Kłaczek, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych, Toruń 2021.

- Hübner M., *Pułkownicy". Rdzeń środowiska piśmudczyków w systemie polityczno-ustrojowym II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2020.
- Kokowski M., *Evolutionary Transformation of the Journal. Part 8*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 20, 2021, s. 13–20, DOI 10.4467/2543702XSHS.21.001.14032.
- Kokowski M., *Ewaluacyjna (r)ewolucja czasopism w Polsce*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 20, 2021, s. 821–858, DOI 10.4467/2543702XSHS.21.024.14055.
- Kokowski M., *Ewolucyjna transformacja czasopisma. Część 8*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 20, 2021, s. 21–28, DOI 10.4467/2543702XSHS.21.002.14033.
- Kokowski M., *Ewolucyjna transformacja czasopisma. Część 9*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 21, 2022 DOI 10.4467/2543702XSHS.22.001.15967 (w druku).
- Kokowski M., *Ladislav Natanson and Alfred Landé versus Planck's Law, the Boltzmann–Planck–Natanson Statistics and the Bose Statistics*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 20, 2021, s. 439–507, DOI 10.4467/2543702XSHS.21.014.14045.
- Kokowski M., *Władysław Natanson i Alfred Landé a prawo Plancka, statystyka Boltzmann–Plancka–Natansona oraz statystyka Bosego*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 20, 2021, s. 509–567, DOI 10.4467/2543702XSHS.21.015.14046.
- Kokowski M., *Sprawozdanie Komisji Historii Nauki PAU w roku 2020/2021*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 20, 2021, s. 947–953, DOI 10.4467/2543702XSHS.21.028.14059.
- Kokowski M., *Sprawozdanie Komisji Historii Nauki PAU w roku 2021/2022*, „Studia Historiae Scientiarum” t. 21, 2022, DOI 10.4467/2543702XSHS.22.021.15987 (w druku).
- Kozłowska D., *Bibliografia historii nauki i techniki za 2020 rok (wybór)*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 2021, z. 2, s. 429–471.

Referaty i e-postery

- M. Hübner, *Stanisław Michalski – the Founding Father of the Science of Science*, 26th International Congress of History of Science and Technology: “Giants and Dwarfs in Science, Technology and Medicine”, Division of History of Science and Technology of the International Union of History and Philosophy of Science and Technology (IUHPST/DHST) (Praga, 25–31.07.2021 r.) [e-poster], prezentacja zamieszczona w Zenodo, DOI 10.5281/zenodo.7092115.
- Kokowski M., *The Turning Points in the History of Science of Science and Their Current Importance*, 26th International Congress of History of Science and Technology: “Giants and Dwarfs in Science, Technology and Medicine”, Division of History of Science and Technology of the International Union of History and Philosophy of Science and Technology (IUHPST/DHST) (Praga, 25–31.07.2021 r.) referat, prezentacja zamieszczona w Zenodo, DOI 10.5281/zenodo.7092115.
- Kozłowska D., *Bibliografia bieżąca historii nauki w Instytucie Historii Nauki PAN*, Seminarium (online) „Naukoznawstwo: historia i współczesność”, 25.10.2021 r. (Organizator: Pracownia Naukoznawstwa, Instytut Historii Nauki PAN) [referat], prezentacja zamieszczona w Zenodo, DOI 10.5281/zenodo.7092491.
- Kozłowska D., Kozakowski J., *Bibliography of the History of Science at the Institute for the History of Science of the Polish Academy of Sciences*. 26th International Congress of History and Technology, International Union of History and Philosophy of Science and Technology: “Giants and Dwarfs in Science, Technology and Medicine”, Division of History of Science and Technology of the International Union of History and Philo-

sophy of Science and Technology (IUHPST/DHST) (Praga, 25–31.07.2021 r.) [referat, prezentacja zamieszczona w Zenodo, DOI 10.5281/zenodo.7092283.

Prelekcje i wywiady

Hübner M., Lipski J., *Pułkownicy. Rdzeń środowiska piłsudczyków w systemie polityczno-ustrojowym II Rzeczypospolitej* (Warszawa 2020), Wywiad z Mateuszem Hübnerem na temat jego książki przeprowadził dr Jędrzej Lipski. Program „#Przystanek Książka. Wydawnictwo IPN”, odc. 12 (ser. 2), Warszawa, Instytut Pamięci Narodowej, 26.05.2021 r., ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/144476,Przystanek-Ksiazka-Wydawnictwo-IPN-przedstawia-odcinek-dwunasty-seria-2-26-maja-.html (22 min. 30 sek.–29 min. 45 sek.) [dostęp 10.06.2022].

Hübner M., Dudkiewicz R., *Książka Pułkownicy. Rdzeń środowiska piłsudczyków*. Wywiad z Mateuszem Hübnerem, autorem książki, przeprowadził red. Rafał Dudkiewicz, Program „Kulisy historii”, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa, 5.06.2021 r., ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/144868,Kulisy-historii-odcinek-17-Pulkownicy-Rdzen-srodowiska-pil-sudczykow-5-czerwca-20.html [dostęp 10.06.2022].

prof. dr hab. **Michał Kokowski** – absolwent trzech uczelni (Akademia Górniczo-Hutnicza, Uniwersytet Jagielloński, Papieska Akademia Teologiczna), fizyk, historyk i filozof nauki oraz naukoznawca, kopernikanista, badacz zagadnień interdyscyplinarnych, redaktor naczelny czasopisma „Studia Historiae Scientiarum”, członek korespondent International Academy of the History of Science, przewodniczący Komisji Historii Nauki PAU, członek Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, członek Komitetu Naukoznawstwa PAN, kierownik Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN.
e-mail: michal.kokowski@gmail.com

Data zgłoszenia artykułu: 10 czerwca 2022

Data przyjęcia do druku: 27 czerwca 2022

Joanna Schiller-Walicka

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN

ORCID 0000-0002-2783-2507

Działalność Pracowni Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury Instytutu Historii Nauki PAN w 2021 r.

Research Activity of the History of Education and Anthropology of Culture Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2021

The article presents the research areas and the scientific, popularization, and organizational achievements of the members of the History of Education and Anthropology of Culture Research Unit in 2021. Their research spans from the mid-18th century to almost modern times and focuses on the relations between numerous forms of education and the intellectual and cultural level of various social groups in particular historical periods. The intention of the Unit members is also to combine the history of education with the history of science (broadly understood) and thus to study the impact of scientific achievements, mainly in the field of humanities and social sciences, on the extent of social knowledge and social need for access to culture.

Keywords: scientific research, history of education, history of culture, history of science, Institute for the History of Science PAS

Słowa kluczowe: badania naukowe, historia oświaty, historia kultury, historia nauki, Instytut Historii Nauki PAN

W okresie ostatnich dwóch lat Pracownia Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury została wyraźnie odmłodzona i w zdecydowanej większości składa się obecnie z asystentów i adiunktów. W 2021 r. skład Pracowni był następujący: dr hab. Joanna Schiller-Walicka, prof. PAN (kierownik), prof. Jan Piskurewicz, prof. Leszek Zasztowt (urlop bezpłatny), dr Jakub Bajer, dr Mikołaj Getka-Kenig, dr Michał Piekarski, dr Alicja Urbanik-Kopeć, dr Monika Wiśniewska, mgr Michał Jasiński i mgr Daniel Sunderland. Mimo trwających nadal trudności z dostępem do archiwów i bibliotek, związanych z pandemią, rok ten przyniósł sporo osiągnięć, tak w zakresie dorobku publikacyjnego, jak i obecności członków Pracowni w życiu naukowym.

Obszar zainteresowań badawczych pracowników obejmuje okres od drugiej połowy XVIII w. do czasów współczesnych i dotyczy nie tylko tradycyjnie rozumianych kwestii historyczno-oświatowych, ale przede wszystkim badania zależności między rozlicznymi i urozmaiconymi formami edukacji a kulturowym i intelektualnym stanem społeczeństwa w poszczególnych okresach historycznych. W tak szerokim rozumieniu oddziaływania edukacyjnego mieszczą się nie tylko dzieje różnego rodzaju instytucji o charakterze oświatowym, ale wszelkie zjawiska naukowe i kulturowe – od postępów nauki poczynając, poprzez czytelnictwo i upowszechnianie dorobku naukowego i kulturalnego, a na wytworach sztuki i architektury kończąc, które wpływają na poziom wiedzy oraz światopogląd jednostek i grup społecznych, poddanych świadomie lub bezwiednie tym wpływom. Jest to swoista propozycja naszej Pracowni, znacznie szerszego niż tradycyjne, rozumienia zakresu i funkcji poznawczych historii wychowania, nieograniczającego się do badań nad zinstytucjonalizowanym systemem oświaty i dokonaniem ludzi związanych z tym systemem. Wydaje się nam bowiem, że formalny pion edukacji, ukształtowany historycznie w różnych częściach świata pod wpływem czynników politycznych i społecznych oraz uwarunkowany kulturowo stanowi ważny, ale tylko jeden spośród wielu czynników mających wpływ na poziom intelektualny, moralny, a także fizyczny poszczególnych grup społecznych. Należy do nich również szeroka paleta zjawisk – politycznych, społecznych, kulturowych i artystycznych, które mają istotny wpływ na rozwój intelektualny oraz kształtowanie postaw moralnych i światopoglądowych społeczeństwa. Istotną kwestią jest dostrzeganie tych zjawisk, a następnie próba określenia charakteru i zasięgu ich oddziaływania. Przy takim rozumieniu historia wychowania staje się dyscypliną powiązaną integralnie z historią polityczną, społeczną, historią sztuki i literatury, a także historią wszelkich dziedzin nauki, której dorobek stanowi podwalinę intelektualnego i kulturowego potencjału społecznego. Dlatego też badacze skupieni w Pracowni podejmują tematy, które mają na celu ukazanie związków między ową gamą zjawisk a stanem umysłów, rodzeniem się potrzeb intelektualnych i kulturowych, sposobami ich zaspokajania w każdej dziedzinie, zarówno publicznej, jak i prywatnej, indywidualnej, oraz formowaniem się postaw moralnych pod wpływem etycznego oddziaływania nauki, kultury i sztuki. Łącząc nierzadko historię wychowania z historią nauki, skupiają się na edukacyjnym oddziaływaniu dorobku naukowego, rozbudzaniu zainteresowania osiągnięciami naukowymi, ich obecnością w życiu codziennym i wpływu wiedzy naukowej na dokonywanie wyborów życiowych przez jednostki.

Badania nad XVIII w.

Chronologicznie najwcześniejszym okresem zajmuje się dr Bajer, koncentrując się na drugiej połowie XVIII w. Jego głównym tematem badawczym jest *Polska Szkoła Orientalna w Stambule (1766–1793)*. Nie jest to problematyka całkowicie nowa w naszej literaturze – o polskiej szkole dragomanów, czyli tłumaczy, pisali wcześniej historyk Władysław Smoleński¹

1 W. Smoleński, *Szkoła Orientalna w Stambule na koszczie Rzeczypospolitej (1766–1795)*, „Kwartalnik Historyczny” 1887, s. 584–593. Przedruk: idem, *Szkoła Orientalna w Stambule (1766–1795)*, [w:] idem, *Pisma historyczne*, t. 2, Kraków 1901, s. 207–222.

oraz, ponad pół wieku później, orientalista Jan Reychman². Regulaminy i instrukcje Polskiej Szkoły Dragomanów nad Bosforem (1766–1793) zostały w niewielkiej części opublikowane w pierwszym tomie dzieła Kazimierza Waliszewskiego, będącego edycją dokumentów poselstwa Prota Potockiego do Turcji w latach 1789–1791³. Materiały tam zawarte pochodzą z Archiwum Potockich w Rosi (Archiwum Roskie, obecnie znajdujące się w Archiwum Głównym Akt Dawnych). Jak pisze jednak dr Bajer w tekście ogłoszonym w 2021 r. na łamach „Rozpraw z Dziejów Oświaty”, przedstawiony przez Waliszewskiego zapis instrukcji z 1772 r. jest w dużym stopniu niekompletny, bowiem kopia, z której korzystał, stanowiła wersję znacznie skróconą w porównaniu z oryginałem, którego badacz musiał nie znać⁴. Tak więc ustalenia pierwszych badaczy dalekie są od wyczerpującego przedstawienia tego zagadnienia i stanowić mogą jedynie punkt wyjścia do dalszych poszukiwań. Pokazały to dowodnie pierwsze badania źródłowe, przeprowadzone przez dr. Bajera w zasobach dawnego archiwum Stanisława Augusta, znajdujących się obecnie w zbiorach Biblioteki książąt Czartoryskich w Krakowie, w Zbiorze Popielów w Archiwum Głównym Akt Dawnych, a także kwerenda w Archiwum francuskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych (*turcica*, fond Vergennes). Istotnym aspektem badań jest to, że szkoła stambulska, założona pierwotnie jako instytucja przygotowująca tłumaczy języków orientalnych, po znacznym rozszerzeniu programu nauczania przekształciła się w rodzaj „polskiej szkoły szpiegów”, co nie tylko nadało jej specyficzny charakter, ale też wiele mówi o celach i zadaniach polskiej obecności w Imperium Osmańskim. W tym sensie temat podjęty przez młodego badacza jest związany nie tylko z historią edukacji, ale również historią polityczną tego okresu.

Ważnym polem zainteresowań dr. Bajera jest edytorstwo źródeł historycznych. W 2020 r. wydał swoją pierwszą znaczącą publikację z tego zakresu – *Correspondance du roi Stanislas-Auguste et de Luigi Malabaila di Canale (1765–1773)*⁵, za którą w 2021 r. otrzymał drugą nagrodę „Studiów Źródłoznawczych” im. S.K. Kuczyńskiego, przyznawaną za książkowe edycje źródłowe dotyczące czasów od średniowiecza do XX w. Prace nad korespondencją królewską kontynuuje, pracując, dzięki wsparciu Fundacji hr. Augusta Cieszkowskiego, nad edycją korespondencji Stanisława Augusta z Andrzejem Ogińskim z 1772 r. i jej częścią drugą, obejmującą listy z 1774 r. Obie te części mają zostać wydane w jednym tomie w 2023 r. Inną, ważną dla dziejów polskiej polityki, oświaty i kultury postacią, której korespondencja znalazła się w kręgu zainteresowań dr. Bajera, jest Stanisław Kostka Potocki, którego listy z lat 1791–1795 do żony Aleksandry przygotowuje do druku we współpracy z Muzeum Pałacu w Wilanowie.

Wyniki swoich badań dr Bajer prezentował na kilku konferencjach – podczas sesji „Entre deux patries. Liens des migrations nobiliaires en Europe a l'époque moderne” w Instytucie Węgierskim im. F. Liszta w Paryżu 25 listopada 2021 r. wygłosił referat *La do-*

2 J. Reychman, *Znajomość i nauczanie języków orientalnych w Polsce XVIII w.*, Wrocław 1950, s. 57, 62–63, 68; idem, *Życie polskie w Stambule w XVIII wieku*, Warszawa 1959.

3 *Ostatni poseł polski do Porty Otomańskiej. Akta legacji stambulskiej Franciszka Piotra Potockiego, starosty szczyrzeckiego (1789–1791)*, wyd. i oprac. K. Waliszewski, t. 1, Paris 1894.

4 J. Bajer, *Regulaminy i instrukcje Polskiej Szkoły Orientalnej w Stambule z lat 1766, 1772 i 1778*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 58, 2021, s. 209–228.

5 *Correspondance du roi Stanislas-Auguste et de Luigi Malabaila di Canale (1765–1773)*, wyd. J. Bajer, Warszawa 2020.

uble *identité du prince André Poniatowski*, a 15 września 2021 r. zaprezentował wykład w Centrum Studiów Piemontkich (Centro di Studi Piemontesi) w Turynie, gdzie promował swoją książkę *Correspondance du roi Stanislas-Auguste et de Luigi Malabaila di Canale (1765–1773)*. W Polsce wziął udział w sesji „Nauki ścisłe i humanistyczne w służbie polityki w Europie doby Oświecenia”, zorganizowanej przez IHN PAN i IBL PAN 8 października 2021 r., na której przedstawił referat *Piemontski uczoney w służbie króla Polski. Carlo Ignazio Montagnini i jego Reflexions touchant les affaires de Pologne z 12 VII 1767 r.* Materiały do tego ostatniego wystąpienia zbierał m.in. w czasie wrześniowej kwerendy w Archiwum Państwowym w Turynie.

Zainteresowanie postacią Stanisława Kostki Potockiego, i to na bardzo szeroką skalę, podziela dr Getka-Kenig. W 2021 r. opublikował obszerną monografię poświęconą Potockiemu⁶, w której, jak wskazuje jej tytuł, skupił się na przedstawieniu kariery polityczno-społecznej reprezentanta jednego z najznacniejszych polskich rodów magnackich. Nie zapomniał przy tym o działalności Potockiego na polu oświaty, którą kierował on od 1807 r. jako prezes Izby Edukacyjnej, dyrektor Edukacji Narodowej, wreszcie minister stojący na czele Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego aż do swej dymisji w 1820 r. Nie brak także opisu dokonań Potockiego na polu artystycznym, zarówno jako teoretyka, jak i kolekcjonera i mecenas sztuki. Jedną z głównych nici przewodnich książki jest zagadnienie ewolucji mentalnej magnata, ukształtowanego w czasach I Rzeczypospolitej w atmosferze dbałości przede wszystkim o interesy swojego rodu, w polityka i urzędnika państwowego, działającego w duchu etatyzmu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego.

Oprócz monografii, dr Getka-Kenig opublikował w 2021 r. dwa artykuły związane z badaną epoką⁷, a także poświęcił jej trzy referaty konferencyjne: *The State Police in the Duchy of Warsaw, 1807–1813* (konferencja „Police et Territoires dans le Monde Napoleonien de l’Echelle Locale a l’Echelle Imperiale”, Fondazione Camillo Caetani, Rzym, 22–24 września 2021 r.), *Historic Royal Residences as Public Museums in Poland* (konferencja „Huncastle 2021 – Varak es Kastelyok Nemzetkozi Konferencia”, Edutus College, Tata, Węgry, 25–26 listopada 2021 r.) oraz *Stanisław Kostka Potocki and the Warsaw Society of the Friends of Learning* (konferencja „Nauki ścisłe i humanistyczne w służbie polityki w Europie doby Oświecenia”, IHN PAN, IBL PAN, Warszawa, 8 października 2021 r.).

Po ukończeniu pracy nad biografią Stanisława Kostki Potockiego dr Getka-Kenig zmienił całkowicie obszar swoich zainteresowań, przenosząc się w czasy po II wojnie światowej, o czym będzie mowa w części poświęconej badaniom nad XX w.

6 M. Getka-Kenig, *Stanisław Kostka Potocki. Studium magnackiej kariery w dobie upadku i „wskreszenia” Polski*, Warszawa 2021.

7 M. Getka-Kenig, *Nagrobek Stanisława Staszica a polityka wizerunkowa Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 66, 2021, nr 3, s. 31–49; idem, *Usurpation of the Aristocratic Privilege and Social Identity of the Polish Noble Elite in the Period of the Partitions*, „Kwartalnik Historyczny. English Language Edition” t. 128, 2021, z. 5, s. 79–104.

Badania nad XIX w.

Mgr Jasiński ukończył pisanie rozprawy doktorskiej *Unici warszawscy w latach 1721–1945. Kulturowy obraz społeczności*. Choć nakreślone w tytule granice chronologiczne wychodzą poza XIX w., autor skupił się w swoich badaniach przede wszystkim na tej epoce – okres wcześniejszy, dla którego zachowało się niewiele źródeł, jest rodzajem wprowadzenia ukazującego genezę pojawienia się unitów w Warszawie. Natomiast czasy II Rzeczypospolitej i okres wojenny to historyczne domknięcie dziejów tej społeczności, która, choć jest obecna w mieście do dzisiaj, kulturowo i etnicznie należy już do innej rzeczywistości. Autor w ogromnej objętościowo rozprawie (ponad 600 stron) przedstawia udział unitów warszawskich w życiu religijnym, oświatowym, naukowym i kulturalnym miasta, określa wkład tej niewielkiej liczebnie, ale wyróżniającej się społeczności w rozwój i koloryt Warszawy jako największego ośrodka miejskiego Królestwa Polskiego. Całość rozważań wieńczy słownik biograficzny unitów świeckich i duchownych, który przynosi wiele zupełnie nowych informacji i stanowić może istotny punkt wyjścia do pogłębiania badań nad tą społecznością. Praca została przygotowana na podstawie obfitego materiału źródłowego, wydobytego z archiwów polskich i zagranicznych, a także doniesień prasowych, w niewielkim stopniu dotychczas wykorzystanych. Jeden z członków badanej społeczności stał się też bohaterem artykułu, opublikowanego w 2021 r. na łamach czasopisma „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki”⁸.

Badania nad pozycją społeczno-zawodową i edukacyjną kobiet w XIX w. kontynuuje dr Urbanik-Kopeć. Szczególnie zajmuje ją zagadnienie emancypacji naukowej i ekonomicznej kobiet w XIX w. na ziemiach polskich, ze szczególnym uwzględnieniem Królestwa Polskiego. W 2021 r. ukazała się kolejna w jej dorobku monografia, poświęcona uwarunkowaniom ekonomicznym, społecznym i prawnym prostytucji w drugiej połowie XIX–początkach XX w.⁹ Książka doczekała się już wielu recenzji i omówień na łamach prasy i na portalach internetowych¹⁰. Większość tych wypowiedzi koncentruje się na zasadniczej problematyce książki, a więc realiach uprawiania prostytucji w omawianym okresie, z podkreśleniem, że jest to historia prawnego i społecznego uciemnienia kobiet oraz walki o zmianę ich statusu jako „gorszej płci”. Oprócz tego jednak książka dr Urbanik-Kopeć jest sporym wycinkiem polskiej historii społecznej, bowiem w dyskusjach na temat pracy seksualnej przewijały się kwestie podstaw prawnej organizacji społeczeństwa, społecznej roli państwa i zadań zastępujących je instytucji opiekuńczych, działających głównie cha-

8 M. Jasiński, *Działalność pedagogiczno-duszpasterska księdza Łukasza Cybika w Galicji i Królestwie Polskim*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 2021, z. 2, s. 327–355.

9 A. Urbanik-Kopeć, *Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu. Praca seksualna na ziemiach polskich w XIX wieku*, Warszawa 2021.

10 Zob. np. J. Banaś, *Kobiety nie wybierały pracy seksualnej. To prostytucja wybierała je*, „Gazeta Wyborcza. Magazyn Ale Historia” 6.11.2021 r., wyborcza.pl/alehistoria/7,121681,27773380,kobiety-nie-wybieraly-prostytucji-to-prostytucja-wybierala.html [dostęp 5.12.2021]; M. Zegadło, „Świat wymyślony dla mężczyzn...”. O książce Alicji Urbanik-Kopeć w *Księgozbiornach*, 19.10.2021 r., wydawnictwo.krytykapolityczna.pl/blog/recenzja/swiat-wymyslony-dla-mezczyzn-o-ksiazce-alicji-urbanik-kopec-w-ksiegozbiornach [dostęp 5.12.2021]; I. Szymichowska, *Alicja Urbanik-Kopeć, „Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu”. Praca seksualna w XIX wieku na ziemiach polskich - recenzja i ocena*, 16.10.2021 r., histmag.org/Alicja-Urbanik-Kopec-Chodzic-i-usmiechac-sie-wolno-każdemu.-Praca-seksualna-w-XIX-wieku-na-ziemiach-polskich-recenzja-i-ocena-23032 [dostęp 3.12.2021]; A. Kazior, *Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu – recenzja książki Alicji Urbanik-Kopeć*, 3.12.2021 r., writerrat.pl/chodzic-i-usmiechac-sie-wolno-każdemu-recenzja-ksiazki-alicji-urbanik-kopec/ [dostęp 6.12.2021].

rytatywnie, ścierały się najrozmaitsze światopoglądy polityczno-moralne, w których odzwierciedlały się poziom wykształcenia i kondycja moralna dyskutantów reprezentujących środowiska od tradycjonalistycznych, mieszczańskich i klerykalnych, do feministycznych i socjalistycznych. Jest to także wkład w historię nauki, w tych zwłaszcza partiach, gdzie mowa jest o ówczesnym szpitalnictwie i sposobach walki z chorobami wenerycznymi, trudnymi do leczenia w dobie braku antybiotyków¹¹. O zainteresowaniu książką świadczy wielka ilość spotkań autorskich (i frekwencja na nich), jakie odbyły się m.in. w Krakowie, Łodzi, Warszawie i Wiśle, a także panele dyskusyjne i wykłady z uczestnictwem autor-ki, np. w ramach cyklu Ludowa Historia Polski oraz seminaria historyczne organizowane przez Muzeum Warszawy (listopad 2021 r.).

W drugiej połowie 2021 r., po uzyskaniu grantu NCN Sonata *Tożsamości i aspiracje guwernantek w Królestwie Polskim (1864–1904) w kontekście zmian społecznych i kulturowych*, dr Urbanik-Kopeć zajmowała się zbieraniem materiałów dotyczących tego tematu. Wstępnym efektem kwerendy jest artykuł *Uświadamianie. Dyskusja o wychowaniu seksualnym na łamach „Dobrej Gospodyni” w 1904 roku*¹². Ogłosiła także dwa artykuły w pracach zbiorowych¹³ i kolejne dwa w czasopismach¹⁴. Wzięła udział w konferencji międzynarodowej „Governing Science and Technology, Governing through Science and Technology: What Was at Stake for Women? (From the Late 19th to the Early 21st Century)”, L’Ecole des hautes etudes sciences sociales, Centre D’Etudes Franc-Russe, Paryż-Moskwa, 1–2 lipca 2021 r., na której wygłosiła referat „*A Canary Among Sparrows*”. *Anna Tomaszewicz-Dobrska as a First Female Physician Practicing in the Kingdom of Poland*.

Problematyką kobiecą zajmuje się także mgr Sunderland. Jego badania dotyczące drugiej połowy XIX w. obejmują dwójako sformułowany temat: *Żałoba narodowa w dobie powstania styczniowego w kontekście nierówności płciowych w podręcznikach do historii oraz Królestwo pod kirem. Żałoba narodowa 1863 r. we wspomnieniach warszawianek*. Pierwszy z nich, realizowany w ramach grantu NCN Preludium *The National Mourning in the Age of the January Uprising in the Context of Gender Inequalities in Contemporary Polish History Textbooks*, stanowić ma tytuł jego rozprawy doktorskiej. Celem tego projektu jest dostrzeżenie i określenie roli kobiet – matek i pierwszych wychowawczyń swoich dzieci, w kształtowaniu się pojęcia patriotyzmu i postaw patriotycznych po klęsce powstania styczniowego, wraz z pytaniem – dlaczego udział kobiet w tym procesie jest praktycznie niewidoczny w pamięci historycznej. W 2021 r. mgr Sunderland prowadził kwerendy, a także prezentował swoje wstępne ustalenia, m.in. na seminarium z historii oświaty i dziejów ruchu umysłowego w marcu 2021 r., występując z referatem *Herstoria – problemy i perspektywy*.

- 11 Zob. J. Schiller-Walicka, *Historia społeczna z seksem w tle. Rozważania o książce Alicji Urbanik-Kopeć, „Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu. Praca seksualna w XIX wieku na ziemiach polskich”*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2021, ss. 284, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 2021, z. 3, s. 413–425.
- 12 A. Urbanik-Kopeć, *Uświadamianie. Dyskusja o wychowaniu seksualnym na łamach „Dobrej Gospodyni” w 1904 roku*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 58, 2021, s. 189–205.
- 13 Eadem, *Pani i służąca. Przypadek Lucyny Kotarbińskiej*, [w:] *Niewidoczne. Historie warszawskich służących*, red. Z. Rojek, Warszawa 2021, s. 173–190; eadem, *Pan i służąca. Od pracy na służbie do pracy seksualnej*, [w:] *Niewidoczne*, s. 191–208.
- 14 Eadem, *Spod skrzydeł matki do Szwajcarii. Studentki medycyny w podróży po wiedzę*, „Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” t. 13 (55), 2020, s. 97–114; eadem, *Brzydź się grzechem jak wężem*, „Periodyk Najgorszy” 2021, nr 9, s. 104–107.

W trakcie miesięcznego pobytu w Wiedniu zapoznał się z większością wybranych materiałów dotyczących Polski, szczególną uwagę zwracając na archiwalia charakteryzujące wypadki doby powstania styczniowego. Kwerendy prowadził w Austriackim Archiwum Państwowym, Archiwum Parlamentu w Wiedniu, Austriackiej Bibliotece Narodowej i Stacji Naukowej PAN w Wiedniu.

Temat drugi, prowadzony równoległe do pierwszego, zakłada zebranie, opracowanie i wydanie najcenniejszych przykładów dokumentów osobistych, pisanych przez warszawianki w okresie powstania styczniowego (1860–1865) i przechowywanych w zbiorach Biblioteki Polskiej w Paryżu. Nieznane szerzej listy, dzienniki i pamiętniki, przygotowywane do druku we współpracy z Archiwum Kobiet przy Instytucie Badań Literackich PAN, Instytutem Historii Uniwersytetu Łódzkiego i Centrum Kultury Polskiej na Sorbonie, ukazują ich autorki jako pełnoprawne uczestniczki życia społecznego, odgrywające kluczową rolę w jednym z ważniejszych epizodów w historii Polski. Podczas pracy w Bibliotece Polskiej w Paryżu mgr Sunderland zapoznawał się także z notatkami i wypisami z artykułów odnoszących się do sprawy polskiej, czerpanych z prasy angielskiej, francuskiej, niemieckiej, rosyjskiej i przygotowanych zarówno przez brytyjskie Grono Historyczne, jak i osoby prywatne: Wojciecha Grzymałę, Karola Sienkiewicza czy Antoniego Szklarskiego. Studiował *Dokumenta sprawy polskiej* Karola Borkowskiego (w tym odpisy niemal pięćdziesięciu wystąpień, listów, artykułów, odezwo i okólników w sprawie polskiej), rozmaite dyplomatyczne *inedita*, rozsiane po spuściznach wspomnienia i pamiętniki (Zygmunta Biergiela, Feliksa Breańskiego, Michała Gajka, Jadwigi Podgórskiej czy Henryka Wyzińskiego), patriotyczną literaturę piękną, wreszcie opracowania naukowe – w postaci zarówno wydanych rozpraw, jak i materiałów warsztatowych (np. „przypisy” do opracowania Ignacego Andrzeja Grudzińskiego o historii Polski).

Badania nad XX w.

Dr Piekarski kontynuował badania nad zagadnieniem: życie i działalność muzykologów urodzonych na ziemiach polskich, którzy edukację muzykologiczną zdobyli na Uniwersytecie Wiedeńskim w latach 1918–1939. Jest to temat przygotowywanej przez niego rozprawy habilitacyjnej. W minionym roku prowadził kwerendy w Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Archiwum Akt Nowych i Archiwum Uniwersytetu Muzycznego im. F. Chopina. Sporo uwagi dr Piekarski poświęcił postaci Juliana Pulikowskiego, o którym napisał obszerny tekst, przewidziany do publikacji w 2022 r., najprawdopodobniej w formie monografii. Powstały także publikacje poświęcone Karolowi Mikulemu i Henrykowi Melcerowi, z których dwa już się ukazały, a kolejne zostały przyjęte do druku¹⁵. O życiu

15 M. Piekarski, *Lwów jako ponadlokalny ośrodek polskiego życia muzycznego w drugiej połowie XIX oraz pierwszej połowie XX wieku*, [w:] *Lwów w historii i kulturze polskiej*, red. E. Hrycaj-Małańczak, B. Płonka-Syroka, P. Brzegowy, S. Dorocki, Lwów – Warszawa 2021, s. 309–339; idem, *Pieśni Karola Mikulego w kontekście poetyckiej i muzycznej twórczości romantycznej*, [w:] *Musica Galiciana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich*, red. G. Oliwa, K. Fink, T. Mazepa, t. 17, Rzeszów 2021, s. 69–89; idem, *Karol Mikul, uczeń Fryderyka Chopina i dyrektor konserwatorium we Lwowie. W 200. rocznicę urodzin pianisty i kompozytora (1821–2021)*, „*Studia Chopinowskie*” 2021, nr 2 (w druku); idem, *Henryk Melcer-Szczawiński w kontekście jego epoki (1869–1928)*, [w:] *Długi wiek XIX w muzyce*, Warszawa 2022 (w druku).

i działalności obu kompozytorów dr Piekarski mówił także na dwóch konferencjach: referat *Henryk Melcer-Szczawiński w kontekście jego epoki* przedstawił na Ogólnopolskim Seminarium Muzykologicznym „Długi wiek XIX w muzyce: pytania – problemy – interpretacje”, zorganizowanym przez Instytut Sztuki PAN 11 marca 2021 r., oraz referat *Karol Mikuli i Henryk Melcer*, który wygłosił podczas V Ogólnopolskiej Konferencji dla Nauczycieli Muzyki „Muzyka polska czasów zaborów na lekcjach muzyki”, zorganizowanej przez Narodowy Instytut Fryderyka Chopina w Radziejowicach 19 listopada 2021 r.

Sporo uwagi dr Piekarski poświęca popularyzacji – zarówno jako autor publikacji¹⁶, jak i organizator koncertów, których scenariusze układa i jest ich prowadzącym. Był też autorem wystawy popularnonaukowej *Melcer z Marcelina*, której otwarcie odbyło się 15 maja 2021 r. w gospodarstwie Rysiny w dzielnicy Białołęka m.st. Warszawy w ramach Nocy Muzeów. Podczas otwarcia wystawy odbył się koncert prowadzony przez dr. Piekarskiego, w trakcie którego opowiedział on o życiu i twórczości Henryka Melcera, dyrektora Filharmonii Warszawskiej, Opery Warszawskiej i Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Warszawie, a także znanego pedagoga Konserwatorium GTM we Lwowie oraz Konserwatorium Gesellschaft der Musikfreunde in Wien. Z kolei 30 października 2021 r. odbyło się w Pałacu na Wodzie, podczas koncertu Polskiej Opery Królewskiej, prawykonanie kantaty Karola Mikulego *Die Reue*. Kantata, uważana dotąd za zaginioną, została odnaleziona przez dr. Piekarskiego w Staatsbibliothek zu Berlin.

Prof. Piskurewicz rozpoczął w 2020 r. badania nad tematem *Relacje naukowe polsko-włoskie w dwudziestoleciu międzywojennym (1918–1939)*. W minionym roku rozszerzył ten temat o okres powojenny. Wiązało się to z przygotowaniem dwóch opracowań: pierwszego poświęconego animatorowi relacji polsko-włoskich, profesorowi Uniwersytetu Poznańskiego Romanowi Pollakowi, który działał na tej niwie aż do 1972 r. i którego pięćdziesiąta rocznica śmierci przypada w 2022 r. Drugie opracowanie dotyczy turyńskiego Istituto di Cultura Polacca „Attilio Begey”, które działało do 1987 r. Życiu i działalności Pollaka poświęcił prof. Piskurewicz obszerny artykuł *Roman Pollak (1886–1972) i jego rola w rozwoju stosunków naukowych i kulturalnych polsko-włoskich*, który w bieżącym roku ukaże się na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”. Przygotowanie tekstu poprzedziła kwerenda archiwalna w spuściźnie Pollaka, która znajduje się w Oddziale Archiwum PAN w Poznaniu, a także poszukiwania w materiałach Archiwum Akt Nowych i Uniwersytetu Adama Mickiewicza. Artykuł jest obszernym opracowaniem, przywracającym pamięć o wybitnym uczonym, którego dorobek i zasługi dla nauki polskiej nie były dotąd przedmiotem szczegółowych omówień i analiz, w przeciwieństwie do spuścizny jego przyjaciela, prof. Stanisława Pigionia. Znacząca rola Pollaka w historii literatury staropolskiej omówiona została dopiero w 2018 r., i to jedynie syntetycznie. Z kolei ogromne zasługi Pollaka dla rozwoju polonistyki włoskiej w międzywojniu, połączone z promocją polskiej kultury literackiej we Włoszech i współpracą kulturalną obu krajów, wyznaczają mu znaczące miejsce w dziejach kultury polskiej i stosunków międzynarodowych, nie

16 Idem, *Wspomnienie o Remigjuszu Węgrzynowiczu*, [w:] *Rocznik Lwowski*, red. O.S. Czarnik, A.J. Leinwand, M. Olbromski, A. Redzik, K. Smolana, Warszawa 2021, s. 287–300; idem, *Musica Leopolis*, „Cracovia Leopolis” 2021, nr 1–2, s. 64–65; idem, *Karol Mikuli – uczeń Fryderyka Chopina i miłośnik poezji Augusta Heinricha Hoffmanna von Fallerslebena*, [w:] *Karol Mikuli – koncert monograficzny*, program teatralny, Polska Opera Królewska, Warszawa 2021, s. 6–11.

tylko akademickiej historii dyscypliny, którą uprawiał. Rocznica śmierci Pollaka zainicjowała również przygotowania do konferencji *Pollak odkryty na nowo*, która ma się odbyć w dniach 25–26 października 2022 r. w Poznaniu pod auspicjami Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk oraz IHN PAN. Oprócz uczonych polskich wezmą w niej udział także przedstawiciele nauki włoskiej – z ośrodków uniwersyteckich w Rzymie i Turynie.

Temat drugi, poświęcony działalności Instytutu Kultury Polskiej im. Attilio Begeya (1930–1987) w Turynie, przygotowujemy jest we współpracy z włoską uczoną z Uniwersytetu w Turynie, gdzie w bieżącym roku będą prowadzone kwerendy. Powstał już wstępny rozdział opracowania, poświęcony Attilio Begeyowi – patronowi Instytutu. Kwerendę archiwalną do tego rozdziału prof. Piskurewicz prowadził przede wszystkim w Dziale Rękopisów i Bibliotece Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie, gdzie znajdują się interesujące archiwalia i wydawnictwa przekazane swego czasu przez wnuczkę Begeya – wybitną polonistkę Marinę Bersano Begey (m.in. ciekawa korespondencja Begeya z Władysławem Mickiewiczem, Marią Konopnicką, Józefem Ignacym Kraszewskim czy Wincentym Lutosławskim).

W 2021 r. ukazały się dwa jego artykuły poświęcone polsko-włoskim relacjom naukowym w dwudziestoleciu międzywojennym. Jeden z nich ukazał się w „Pamiętniku Literackim” i jest pierwszym w literaturze polskiej tak szerokim omówieniem działalności najwybitniejszego włoskiego polonisty, Giovanniego Mavera¹⁷. Drugi tekst został opublikowany w „Analectach” i stanowi znacznie rozszerzoną wersję referatu, który prof. Piskurewicz wygłosił na międzynarodowej konferencji „Model Rome – International Capital Cities of Science and Arts in the 20th Century”, która odbyła się w Rzymie w październiku 2019 r.¹⁸

Oprócz problematyki dziewiętnastowiecznej mgr Daniel Sunderland zajmuje się także okresem międzywojennym. Temat, nad którym pracuje już od kilku lat, to *Korzenie polskiej kultury wizualnej. Teoria estetyczna Jana Sunderlanda i wybrane teorie współczesne dwudziestolecia międzywojennego*. Celem jest zbadanie spuścizny archiwalnej Jana Sunderlanda, zebranie, uporządkowanie i przeanalizowanie rozpraw i innych dokumentów jego aktywności naukowo-kulturalnej (druków i rękopisów, fotografii czy listów). Projekt jest realizowany w ramach ministerialnego programu Diamentowy Grant, a ponadto mgr Sunderland złożył w ubiegłym roku dwa wnioski na kontynuację badań tej spuścizny w ramach programów Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Zinventaryzował archiwum fotograficzne Jana Sunderlanda, na które składają się negatywy, diapozytywy i odbitki (w tym liczne zdjęcia drukowane w formie kart pocztowych), a także kopie cyfrowe zdjęć przechowywanych w kolekcjach państwowych (Archiwum Akt Nowych, Biblioteki Narodowej i Zachęty w Warszawie, Muzeum Sztuki w Łodzi i Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem). Jeżeli projekt zostanie dofinansowany, IHN PAN pragnie zorganizować sympozjum poświęcone działalności naukowej i pedagogicznej twórcy, natomiast Fundacja Archeologia Fotografii – wystawę przypominającą największe jego dokonania artystyczne, której towarzyszyć będzie bog-

17 J. Piskurewicz, *Giovanni Maver (1891–1970). Włoski promotor polskiej nauki i literatury*, „Pamiętnik Literacki” 2021, z. 2, s. 265–287.

18 Idem, *Stacja Naukowa PAU w Rzymie wobec prób jej przekształcenia i upolitycznienia w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 2021, nr 2, s. 379–400.

ty program kulturalny (słuchowisko, warsztaty, prowadzenia kuratorskie). Ponadto mgr Sunderland jest kierownikiem lub wykonawcą trzech innych projektów badawczych. Są to: *Rozwój praktyk wydawniczych i edytorskich wybranych czasopism naukowych z zakresu historii nauki i oświaty*, Ministerstwo Edukacji i Nauki (Rozwój Czasopism Naukowych), 2021–2023; *Beyond Symbolic Power and Knowledge Apparatus: Exploring Recent Developments in Methodology of International Textbook Research*, Georg-Eckert-Institut für internationale Schulbuchforschung, 2021–2022; *Archiwum Kobiet: Piszące*, Ministerstwo Edukacji i Nauki (Narodowy Program Rozwoju Humanistyki), 2018–2023.

Badania dr Wiśniewskiej dotyczą okresu powojennego. Jej wiodącym tematem badawczym jest *Depedagogizacja dzieciństwa. Determinanty zdrowia i rozwoju dzieci w Polsce w pierwszych latach po II wojnie światowej*. W 2021 r. napisała rozdział do pracy zbiorowej, która ma się ukazać w bieżącym roku. Na łamach „Rozpraw z Dziejów Oświaty” ukazał się także jej źródłowy artykuł, związany z problematyką zdrowia dzieci w okresie tużpowojennym¹⁹. Kontynuowała również swój udział w projekcie Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki *Pro memoria*, dotyczącym merytorycznego i redakcyjnego opracowania niepublikowanych zapisków prymasa Stefana Wyszyńskiego – w minionym roku przygotowała do druku tom za 1971 r. W ramach kolejnego zagadnienia – *Warszawska administracja wyznaniowa w PRL*, napisała obszerny artykuł *Działalność ekstremistów kościelnych stwarza niekorzystny klimat we wzajemnych stosunkach. Relacje między biskupami warszawskimi a władzami stołecznymi w okresie stanu wojennego w dokumentach Wydziału do spraw Wyznań w Warszawie*, przewidziany do publikacji w 2022 r. Z tematem tym związany jest też artykuł, który ukazał się w 2021 r. na łamach „Rocznika Teologicznego”²⁰.

Zmiana epoki badawczej przez dr. Getkę-Keniga związana jest z uzyskaniem przez niego w 2021 r. grantu z NCN pt. *Zabytki architektury i polityka historyczna w komunistycznej Polsce – przypadek Krakowa 1945–1978*. Rozpoczął prowadzenie kwerendy w archiwach krakowskich (Archiwum Narodowe w Krakowie, Archiwum Zakładowe Zamku Królewskiego na Wawelu, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Archiwum Zakładowe Muzeum Krakowa), a koncepcję tematu oraz wyniki wstępnych badań przedstawił na seminarium z historii oświaty i dziejów ruchu umysłowego IHN PAN w marcu 2022 r. Problematyce tej był także poświęcony jeden z jego artykułów²¹. Był również redaktorem publikacji dotyczącej problemów powojennej odbudowy Warszawy²².

Prof. Schiller-Walicka kontynuowała prace nad spuścizną naukową prof. Andrzeja Walickiego. W 2021 r. został opublikowany trzytomowy wybór prac prof. Walickiego o sprawach polskich, pod wspólnym tytułem *PRL i skok do neoliberalizmu*²³. Na wybór ten składają się

- 19 M. Wiśniewska, *Zdrowie uczniów, stan sanitarno-higieniczny szkół i medycyna szkolna w powojennej Polsce*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 58, 2021, s. 229–246.
- 20 Eadem, *Warszawska administracja wyznaniowa 1950–1956. Wybrane zagadnienia*, „Rocznik Teologiczny” 2021, z. 2, s. 587–611.
- 21 M. Getka-Kenig, *Straty architektury zabytkowej Krakowa w latach II wojny światowej (1939–1945)*, „Studia nad Totalitaryzmami i Wiekiem XX” t. 4, 2020 [2021], s. 92–112.
- 22 *Plan londyński. Niezrealizowana wizja odbudowy Warszawy (1945–1946)*, red. M. Getka-Kenig, Warszawa 2021.
- 23 A Walicki, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 1, *Jaruzelski. Solidarność. Zdrada elit*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, red. P. Dybicz, Warszawa 2021; idem, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 2, *Antykomunizm zamiast wolności. Porachunki inteligencji*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, red. P. Dybicz, Warszawa 2021; idem, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 3, *Falszowanie historii. Nacjonalizm. Niegodziwość III RP*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, red. P. Dybicz, Warszawa 2021.

artykuły naukowe i publicystyczne prof. Walickiego, pisane na przestrzeni ostatnich 35 lat, wyjątki z jego dzienników, wywiady i listy. Wybrane teksty zostały poprzedzone wstępem, a w tomie ostatnim znalazło się, napisane wspólnie z prof. Pawłem Kozłowskim, *Postscriptum*²⁴. Edycja ta była prezentowana w listopadzie 2021 r. na Targach Książki Historycznej; w ich ramach odbyło się także seminarium *Andrzeja Walickiego spojrzenia na PRL i III RP*. Na międzynarodowej konferencji Komisji Historyków Polski i Rosji, która odbyła się w październiku 2021 r., przedstawiła referat *Профессор Анджей Валицкий и его видение исследования России и русской общественной мысли*, będący pokłosiem prowadzonych badań. Poza tym ogłosiła artykuł recenzyjny na łamach czasopisma „Analecta”, poświęcony najnowszej książce dr Urbanik-Kopec²⁵, a także wystąpiła w kwietniu 2021 r. na konferencji międzynarodowej „Наука и образование в общем историко-культурном пространстве России и Польши” z referatem *Исследования по истории высшего образования в Царстве Польском на примере Императорского Варшавского университета*.

Seminarium z historii oświaty i dziejów ruchu umysłowego

Od 2020 r. seminarium naszej Pracowni odbywa się we współpracy z Centre de civilisation polonaise – Université Paris-Sorbonne. Pozwoliło to znacznie rozszerzyć krąg uczestników i problematykę omawianą na seminariach. Spotkania odbywają się co miesiąc, a program seminariów znaleźć można na stronie internetowej IHN PAN, w zakładce Seminarium: www.ihnpan.pl/seminarium-z-historii-oswiaty/.

Bibliografia

Literatura przedmiotu

- Bajer J., *Regulaminy i instrukcje Polskiej Szkoły Orientalnej w Stambule z lat 1766, 1772 i 1778*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 58, 2021, s. 209–228.
- Correspondance du roi Stanislas-Auguste et de Luigi Malabaila di Canale (1765–1773)*, wyd. J. Bajer, Warszawa 2020.
- Getka-Kenig M., *Nagrobek Stanisława Staszica a polityka wizerunkowa Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 66, 2021, nr 3, s. 31–49, DOI 10.4467/0023589xkhnt.21.017.14178.
- Getka-Kenig M., *Stanisław Kostka Potocki. Studium magnackiej kariery w dobie upadku i „wskrzeszenia” Polski*, Warszawa 2021.
- Getka-Kenig M., *Straty architektury zabytkowej Krakowa w latach II wojny światowej (1939–1945)*, „Studia nad Totalitaryzmami i Wiekiem XX” t. 4, 2020 [2021], s. 92–112
- Getka-Kenig M., *Usurpation of the Aristocratic Privilege and Social Identity of the Polish noble Elite in the Period of the Partitions*, „Kwartalnik Historyczny. English Language Edition” t. 128, 2021, z. 5, s. 79–104, DOI 10.12775/kh.2021.128.si.1.03.

24 J. Schiller-Walicka, *Andrzeja testament polityczny*, [w:] A. Walicki, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 1, s. 9–13; J. Schiller-Walicka, P. Kozłowski, *Postscriptum*, [w:] A. Walicki, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 3, s. 451–454.

25 J. Schiller-Walicka, *Historia społeczna z seksem w tle*.

- Jasiński M., *Działalność pedagogiczno-duszpasterska księdza Łukasza Cybika w Galicji i Królestwie Polskim*, „*Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*” 2021, z. 2, s. 327–355.
- Ostatni poseł polski do Porty Otomańskiej. Akta legacji stambulskiej Franciszka Piotra Potockiego, starosty szczyrzeckiego (1789–1791)*, wyd. i oprac. K. Waliszewski, t. 1, Paris 1894.
- Piekarski M., *Henryk Melcer-Szczawiński w kontekście jego epoki (1869–1928)*, [w:] *Długi wiek XIX w muzyce*, Warszawa 2022 (w druku).
- Piekarski M., *Karol Mikuli, uczeń Fryderyka Chopina i dyrektor konserwatorium we Lwowie. W 200. rocznicę urodzin pianisty i kompozytora (1821–2021)*, „*Studia Chopinowskie*” 2021, nr 2 (w druku).
- Piekarski M., *Karol Mikuli – uczeń Fryderyka Chopina i miłośnik poezji Augusta Heinricha Hoffmanna von Fallerslebena*, [w:] *Karol Mikuli – koncert monograficzny*, program teatralny, Polska Opera Królewska, Warszawa 2021, s. 6–11.
- Piekarski M., *Lwów jako ponadlokalny ośrodek polskiego życia muzycznego w drugiej połowie XIX oraz pierwszej połowie XX wieku*, [w:] *Lwów w historii i kulturze polskiej*, red. E. Hrycaj-Mańanicz, B. Płonka-Syroka, P. Brzegowy, S. Dorocki, Lwów – Warszawa 2021, s. 309–339.
- Piekarski M., *Musica Leopolis*, „*Cracovia Leopolis*” 2021, nr 1–2, s. 64–65.
- Piekarski M., *Pieśni Karola Mikulego w kontekście poetyckiej i muzycznej twórczości romantycznej*, [w:] *Musica Galicana. Kultura muzyczna Galicji w kontekście stosunków polsko-ukraińskich*, red. G. Oliwa, K. Fink, T. Mazepa, t. 17, Rzeszów 2021, s. 69–89.
- Piekarski M., *Wspomnienie o Remigiuszu Węgrzynowiczu*, [w:] *Rocznik Lwowski*, red. O.S. Czarnik, A.J. Leinwand, M. Olbromski, A. Redzik, K. Smolana, Warszawa 2021, s. 287–300.
- Piskurewicz J., *Giovanni Maver (1891–1970). Włoski promotor polskiej nauki i literatury*, „*Pamiętnik Literacki*” 2021, z. 2, s. 265–287, DOI 10.18318/pl.2021.2.19.
- Piskurewicz J., *Stacja Naukowa PAU w Rzymie wobec prób jej przekształcenia i upolitycznienia w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, „*Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*” 2021, nr 2, s. 379–400.
- Plan londyński. Niezrealizowana wizja odbudowy Warszawy (1945–1946)*, red. M. Getka-Kenig, Warszawa 2021.
- Reychman J., *Znajomość i nauczanie języków orientalnych w Polsce XVIII w.*, Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Wrocław 1950, s. 57, 62–63, 68.
- Reychman J., *Życie polskie w Stambule w XVIII wieku*, Warszawa 1959.
- Schiller-Walicka J., *Andrzeja testament polityczny*, [w:] A. Walicki, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 1, *Jaruzelski. Solidarność. Zdrada elit*, Warszawa 2021, s. 9–13.
- Schiller-Walicka J., *Historia społeczna z seksem w tle. Rozważania o książce Alicji Urbanik-Kopeć, „Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu. Praca seksualna w XIX wieku na ziemiach polskich”*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2021, ss. 284, „*Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*” 2021, z. 3, s. 413–425.
- Schiller-Walicka J., *Kozłowski P., Postscriptum*, [w:] A. Walicki, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 3, *Fałszowanie historii. Nacjonalizm. Niegodziwości III RP*, Warszawa 2021, s. 451–454.

- Smoleński W., *Szkoła Orientalna w Stambule na koszcie Rzeczypospolitej (1766–1795)*, „Kwartalnik Historyczny” 1887, s. 584–593 (przedruk: idem, *Szkoła Orientalna w Stambule (1766–1795)*, [w:] idem, *Pisma historyczne*, t. 2, Kraków 1901, s. 207–222).
- Urbanik-Kopeć A., *Brzydź się grzechem jak wężem*, „Periodyk Najgorszy” 2021, nr 9, s. 104–107.
- Urbanik-Kopeć A., *Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu. Praca seksualna na ziemiach polskich w XIX wieku*, Warszawa 2021.
- Urbanik-Kopeć A., *Pan i służąca. Od pracy na służbie do pracy seksualnej*, [w:] *Niewidoczne. Historie warszawskich służących*, red. Z. Rojek, Warszawa 2021, s. 191–208.
- Urbanik-Kopeć A., *Pani i służąca. Przypadek Lucyny Kotarbińskiej*, [w:] *Niewidoczne. Historie warszawskich służących*, red. Z. Rojek, Warszawa 2021, s. 173–190.
- Urbanik-Kopeć A., *Spod skrzydeł matki do Szwajcarii. Studentki medycyny w podróży po wiedzę*, „Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” t. 13 (55), 2020, s. 97–114.
- Urbanik-Kopeć A., *Uświadamianie. Dyskusja o wychowaniu seksualnym na łamach „Dobrej Gospodyni” w 1904 roku*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 58, 2021, s. 189–205.
- Wiśniewska M., *Zdrowie uczniów, stan sanitarno-higieniczny szkół i medycyna szkolna w powojennej Polsce*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 58, 2021, s. 229–246.
- Wiśniewska M., *Warszawska administracja wyznaniowa 1950–1956. Wybrane zagadnienia*, „Rocznik Teologiczny” 2021, z. 2, s. 587–611.
- Walicki A., *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 1, *Jaruzelski. Solidarność. Zdrada elit*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, red. P. Dybicz, Warszawa 2021.
- Walicki A., *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 2, *Antykomunizm zamiast wolności. Porachunki inteligentkie*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, red. P. Dybicz, Warszawa 2021.
- Walicki A., *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 3, *Fałszowanie historii. Nacjonalizm. Niegodziwość III RP*, red. nauk. J. Schiller-Walicka, red. P. Dybicz, Warszawa 2021.

Strony internetowe

- Banaś J., *Kobiety nie wybierały pracy seksualnej. To prostytutka wybierała je*, „Gazeta Wyborcza. Magazyn Ale Historia” 6.11.2021 r., wyborcza.pl/alehistoria/7,121681,27773380,kobiety-nie-wybieraly-prostytucji-to-prostytucja-wybierala.html [dostęp 5.12.2021].
- Kazior A., *Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu – recenzja książki Alicji Urbanik-Kopeć*, 3.12.2021 r., writerat.pl/chodzie-i-usmiechac-sie-wolno-kazdemu-recenzja-ksiazki-alicji-urbanik-kopec/ [dostęp 6.12.2021].
- Szymichowska I., *Alicja Urbanik-Kopeć, „Chodzić i uśmiechać się wolno każdemu”. Praca seksualna w XIX wieku na ziemiach polskich – recenzja i ocena*, 16.10.2021 r., histmag.org/Alicja-Urbanik-Kopec-Chodzie-i-usmiechac-sie-wolno-kazdemu.-Praca-seksualna-w-XIX-wieku-na-ziemiach-polskich-recenzja-i-ocena-23032 [dostęp 3.12.2021].
- Zegadło M., *„Świat wymyślony dla mężczyzn...”*. O książce Alicji Urbanik-Kopeć w *Księgozbiorach*, 19.10.2021 r., wydawnictwo.krytykapolityczna.pl/blog/recenzja/swiat-wymyslony-dla-mezczyzn-o-ksiazce-alicji-urbanik-kopec-w-ksiegozbiarach [dostęp 5.12.2021].

dr hab. **Joanna Schiller-Walicka**, prof. PAN – profesor nadzwyczajny w Instytucie Historii Nauki PAN, kierownik Pracowni Dziejów Oświaty i Antropologii Kultury, historyk oświaty i nauk humanistycznych. Zajmuje się historią szkolnictwa średniego i wyższego w Królestwie Polskim i Imperium Rosyjskim w XIX w., historią organizacji i nauki na uniwersytetach Europy Środkowo-Wschodniej.
e-mail: j.schiller@onet.eu

Data zgłoszenia artykułu: 23 maja 2022

Data przyjęcia do druku: 27 czerwca 2022

Jan Szumski

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN
ORCID 000-0001-6591-5795

Działalność Pracowni Historii Idei Humanistycznych i Społecznych Instytutu Historii Nauki PAN w 2021 r.

Research Activity of the History of Humanist and Social Thought Research Unit at the Institute for the History of Science PAS in 2021

The article presents the main scope of research, scientific achievements, and the popularization and organizational accomplishments of the members of the History of Humanist and Social Thought Research Unit in 2021. The research interests of the employees cover a wide variety of topics, including institutional conditions for the development of Polish science in the 20th century, intellectual movements and currents, and the history of historiography – all of which fall within the scope of the history of ideas and ways of practising social sciences and humanities.

Keywords: scientific research, history of science, Institute for the History of Science PAS

Słowa kluczowe: badania naukowe, historia nauki, Instytut Historii Nauki PAN

Podstawowe kierunki badawcze Pracowni Historii Idei Humanistycznych i Społecznych (PHIHIS) oraz wynikające z nich zainteresowania naukowe jej pracowników obejmują kilka obszarów badań, które szerzej scharakteryzuję poniżej. Za warcie szczególnego podkreślenia uważam jednak to, że są one wyjątkowo dynamicznie rozwijane od powołania Pracowni w 2019 r., w dostrzegalny sposób wzbogacając badawcze portfolio IHN PAN. Wśród tematów badawczych podejmowanych w Pracowni należy wymienić instytucjonalne uwarunkowania rozwoju dwudziestowiecznej nauki polskiej, przede wszystkim w okresie PRL, zarówno w płaszczyźnie uwarunkowań administracyjnych, jak i ideologicznych. Drugim filarem refleksji badawczej prowadzonej w ramach Pracowni jest problematyka

badania ruchów i prądów intelektualnych, która ma ambicje łączenia perspektywy XIX i XX w. ze spojrzeniem współczesnym, dzięki czemu płaszczyzna historii nauki nawiązuje do współczesnych debat nie tylko historycznych, lecz również socjologicznych czy politologicznych. Po trzecie, bardzo istotną rolę pełnią badania nakierowana na historię historiografii – w PHIHiS jest ona uprawiana w szerokiej perspektywie społeczno-politycznej, świadomie nawiązując i wchodząc w dialog z ustaleniami historii społecznej, historii politycznej czy historii dyskursów publicznych oraz eksperckich. Wspomniane trzy kierunki badań są uzupełniane przez analizę międzynarodowych uwarunkowań relacji naukowo-intelektualnych, co stanowi poważne wyzwanie, tak intelektualne, jak i organizacyjne, ale jednocześnie pozwala Pracowni uczestniczyć w dialogu naukowym o ambicjach międzynarodowych.

Prace zespołowe

Zauważyć należy, że w 2021 r. trwający stan epidemii COVID-19 przyczynił się do korekty niektórych form aktywności naukowej Pracowni w zakresie popularyzacji nauki i kontaktów naukowych. Dzięki temu możliwe było uruchomienie w styczniu 2021 r. w trybie on-line interdyscyplinarnego seminarium z dziejów nauk humanistycznych i społecznych, co spotkało się z dużym zainteresowaniem krajowych środowisk naukowych. Dość stwierdzić, że niektóre seminaria gromadziły ponad siedemdziesięciu uczestników, reprezentujących szeroko rozumiane grono przedstawicieli humanistyki, badaczy dziejów najnowszych, historyków historiografii z różnych ośrodków naukowo-badawczych z Polski, a także z zagranicy. W organizację seminariów na różnych etapach czynnie zaangażowani byli wszyscy pracownicy Pracowni.

PHIHiS zorganizowała w ubiegłym roku łącznie dziewięć seminariów w formie dyskusji nad nowowydanymi książkami z zakresu nauk społecznych i humanistycznych¹. Wśród dyskutowanych tematów znalazły się zagadnienia poświęcone fenomenowi historiografii Polski Ludowej, wpisujące się w trwający od kilku dziesięcioleci spór o PRL², kwestie dotyczące miejsca rodzimego dziejopisarstwa w szeroko rozumianej historiografii powszechnej, rozpatrywane na tle udziału historyków polskich w międzynarodowych kongresach naukowych³.

Oprócz założeń teoretyczno-metodologicznych i międzynarodowych uwarunkowań rozwoju rodzimej historiografii w centrum zainteresowania seminarium znalazły się kręte drogi naukowe i osiągnięcia poszczególnych polskich humanistów. Temu zagadnieniu poświęcone były dyskusje wokół takich postaci jak Marcin Kula⁴, Wojciech W. Borejsza⁵ czy Zygmunt Bauman⁶. Dyskusje na seminariach przebiegały głównie wokół dorobku

1 Szerzej na ten temat zob.: *Seminarium z dziejów nauk humanistycznych i społecznych* www.ihnpn.pl/seminarium-z-dziejow-nauk-humanistycznych-i-spoecznych-spotkania-2020-2021/ [dostęp 23.05.2022].

2 R. Stobiecki, *Historiografia PRL. Zamiast podręcznika*, Łódź 2020.

3 K. Zamorski, *Przez profesjonalizację do międzynarodowej ekumeny historyków. Historiografia polska na międzynarodowych kongresach nauk historycznych w latach 1898–1938*, Kraków 2020.

4 M. Kula, *Wizytówka historyka*, Warszawa 2021.

5 M. Wołos, „Niespełniony pisarz, który został historykiem”. Jerzy Wojciech Borejsza (22 VIII 1935–28 VII 2019), „Dzieje Najnowsze” r. 53, 2021, z. 1, s. 197–245.

6 A. Domosławski, *Wygnaniec. 21 scen z życia Zygmunta Baumana*, Warszawa 2021.

intelektualnego humanistów, problemu skomplikowanych relacji uczonego z władzą i – szerzej – nieprostych dróg humanistyki w powojennej polskiej rzeczywistości. Wybór tekstów jednego z najważniejszych polskich historyków idei Andrzeja Walickiego stał się pretekstem do dyskusji o dyskursach eksperckich i publicznych, a także o ich wpływie na współczesność⁷.

Dyskusje prowadzone na seminarium oraz nawiązane kontakty przyniosły obiecujące rezultaty. W warunkach pandemicznych ta forma aktywności naukowej znakomicie się sprawdziła, a seminarium nadal pełni rolę forum dyskusyjnego o rozmaitych zagadnieniach z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, poruszanych w najnowszych pracach. Pośród dominujących tematów wymienić można historię historiografii, biografistykę historyków, polityczne i społeczne uwarunkowania rozwoju nauki.

Warto podkreślić, że oprócz zadań statutowych IHN PAN realizuje projekty naukowo-badawcze we współpracy z partnerami w kraju i za granicą, także z obszaru postsowieckiego. Od 1 marca 2021 r. roczny staż naukowy pod kierownictwem dr. hab. Jana Szumskiego, prof. PAN, odbywał w IHN PAN dr Anatol Wialiki.

Badania naukowe i osiągnięcia pracowników Pracowni

Przechodząc do omówienia osiągnięć poszczególnych pracowników pracowni, należy stwierdzić, że główne wysiłki członków Pracowni koncentrowały się na kontynuacji wcześniej rozpoczętych tematów lub zakończeniu ich części w postaci publikacji naukowych.

Kontynuowany od 2019 r. przez prof. Szumskiego temat badawczy dotyczący „kwestii polskiej” w Rosji Sowieckiej i ZSRR zaowocował kilkoma publikacjami, m.in. polskojęzyczną edycją źródeł o polskiej mniejszości narodowościowej w BSSR⁸. W nurcie badań źródłoznawczych i edytorskich mieści się również jego kolejna publikacja, będąca częścią zbiorowej pracy o źródłach z ziem zabranych oraz Królestwa Polskiego. Rozważania prof. Szumskiego, obejmujące chronologicznie okres od końca XIX w. do drugiej połowy XX w., a tematycznie – źródła do historii nauki i techniki, dotyczyły zarówno doświadczeń osobistych, jak też różnych aspektów warsztatowo-metodologicznych i praktycznych edytorstwa źródeł⁹.

W 2021 r. dr Michał Przeperski sfinalizował swoje wieloletnie badania nad życiorysem politycznym Mieczysława Rakowskiego, ostatniego pierwszego sekretarza KC PZPR, a także wieloletniego redaktora naczelnego tygodnika „Polityka” i liczącej się postaci życia kulturalnego i towarzyskiego w PRL. Jego monografia, opublikowana w Wydawnictwie Instytutu Pamięi Narodowej¹⁰, spotkała się z przychylnym przyjęciem. W listopadzie 2021 r. książkę nagrodzono Nagrodą KLIO dla najlepszej monografii naukowej roku, a przychylnie komentarze do książki ukazały się tak w prasie popularnej, jak i fachowej. W uznaniu całokształtu dotychczasowych osiągnięć naukowych, dr Przeperski został w październiku

7 A. Walicki, *PRL i skok do neoliberalizmu*, t. 1–3, Warszawa 2021.

8 A. Wialiki, *Dzierżyńskińska 1932–1937. Rejon skazany na likwidację*, red. nauk. J. Szumski, Warszawa 2021.

9 J. Szumski, *Wyzwania związane z tłumaczeniem źródeł z języka rosyjskiego. Kilka uwag na podstawie własnych doświadczeń w tłumaczeniu i edycji specjalistycznych tekstów o tematyce historycznej*, [w:] *Źródła z Królestwa Polskiego, Litwy i Rusi*. Warsztat edytora, red. nauk. J. Sikorska-Kulesza, Warszawa 2021, s. 177–193.

10 M. Przeperski, *Mieczysław. F. Rakowski. Biografia polityczna*, Warszawa 2021.

2021 r. uhonorowany Nagrodą Naukową Tygodnika „Polityka” w kategorii nauk humanistycznych, a także Nagrodą Specjalną Fundacji Identitas.

Gros działań badawczych dr. Przeperskiego w 2021 r. dotyczyło badań z pogranicza socjologii, historii socjologii oraz analizy dyskursów eksperckich i publicznych w ostatniej dekadzie funkcjonowania RRL. Temu poświęcony był m.in. jego artykuł opublikowany w renomowanym węgierskim kwartalniku naukowym „Múltunk”¹¹.

W innym swoim tekście, opublikowanym w niemieckojęzycznym roczniku Centrum Badań Historycznych PAN w Berlinie pt. „Historie”, dr Przeperski analizował dyskursy historiograficzne poświęcone analizie sytuacji społecznej w Polsce w okresie przed wyborami z czerwca 1989 r.¹² Przedstawiona tam analiza kwestionuje przyjęte w historiografii stanowiska interpretacyjne, wskazując na konieczność znacznie głębszego wykorzystywania dyskursów powstałych w obrębie socjologii oraz badań socjologicznych w konstruowaniu wiedzy historycznej na temat masowych zjawisk w historii PRL, ze szczególnym uwzględnieniem ostatniej dekady funkcjonowania tego państwa. Oprócz powyższych wypowiedzi o charakterze stricte naukowym, dr Przeperski ma na swoim koncie dokonania z zakresu krytyki naukowej w odniesieniu do ważnych książek publikowanych w ostatnim czasie.

Dr Andrzej Skalimowski kontynuował w 2021 r. badania związane z zagadnieniami eksportu polskiej myśli architektonicznej i urbanistycznej do krajów Afryki i Bliskiego Wschodu w okresie 1950–1989. Doświadczenie odbudowy Warszawy, które było procesem formacyjnym dla całego pokolenia polskich projektantów, wykorzystywano w kolejnych latach przy projektowaniu miast w innych krajach. Była to jedna z płaszczyzn tzw. wymiany wiedzy pomiędzy krajami socjalistycznymi, a ponadto źródło pozyskiwania dewiz. Należy więc rozpatrywać te procesy w kategoriach historii nauki, ale także jako historię stosunków dyplomatycznych czy dziejów politycznych. Wieloma z tych międzynarodowych inicjatyw kierował lub im patronował Stanisław Jankowski, którego biografia powstaje w IHN PAN.

Dr Skalimowski opublikował tekst naukowy poświęcony wojskowej karierze Józefa Sigalina, naczelnego architekta Warszawy w latach 1951–1956¹³, oraz artykuł biograficzny na temat Edmunda Goldzamt, jednego z najważniejszych architektów związanych z polskim socrealizmem¹⁴. Podobnie jak w latach ubiegłych pełnił funkcję członka redakcji dwóch periodyków – miesięcznika „Nowe Książki” oraz „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”.

Dr Tomasz Siewierski kontynuował pracę badawczą nad biografią intelektualną prof. Marii Turlejskiej, sukcesywnie rozwijaną od kilku lat. Obok standardowych kwerend archiwalnych i bibliotecznych istotnym zadaniem było uporządkowanie obfitej korespondencji prof. Turlejskiej pochodzącej z jej rodzinnego archiwum.

Aktywność naukowa dr. Siewierskiego w obszarze badań źródłoznawczych koncentrowała się w 2021 r. na przygotowanie edycji niepublikowanego dotąd *Dziennika*

11 Idem, *Galvanizáció – válság – megújulás. Magyar gazdasági és politikai reformok a lengyel médiában az 1980-as években*, „Múltunk” 2021 nr 3, s. 189–215.

12 Idem, *Eine apolitische Gemeinschaft? Polen vor dem Juni 1989*, „Historie. Jahrbuch des Zentrums für Historische Forschung der Polnischen Akademie der Wissenschaften” t. 14, 2021, s. 19–42.

13 A. Skalimowski, *Stuzba wojskowa Józefa Sigalina i jego zapiski z bloków meldunkowych jako źródło do dziejów zagłady i odbudowy przedwojennej Warszawy*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” t. 30, 2021, z. 3, s. 395–411.

14 A. Skalimowski, *Edmund Goldzamt (1921–1990). Refleksyjny dogmatyk*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 66, 2021, nr 4, s. 171–189.

1958–1981 prof. Władysława Czaplińskiego. Stanowi on niezwykle ciekawe i wartościowe źródło do dziejów polskiej nauki historycznej oraz losów lwowskiego, krakowskiego i wrocławskiego środowiska naukowego po II wojnie światowej.

W 2021 r. opublikował tekst poświęcony intelektualnej biografii Feliksa Tycha, historyka ruchu robotniczego oraz animatora badań nad historią Żydów polskich i Zagłady, również autora wielu opracowań na ten temat. W artykule dr Siewierski stara się odpowiedzieć na pytanie, jak uwarunkowania biograficzne wpłynęły na drogę naukową Tycha w zakresie tematyki żydowskiej¹⁵.

Kolejny opublikowany w 2021 r. artykuł jest rozwinięciem koreferatu wygłoszonego podczas XX Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Lublinie. Przedmiotem rozważań jest propozycja periodyzacji historiografii PRL zaproponowanej przez prof. Krzysztofa Zamorskiego. W artykule zakwestionowano zasadność wydzielenia poszczególnych okresów oraz przedstawiono szereg uwag polemicznych. Zdaniem autora jedyną ugruntowaną cezurą dla powojennej historiografii jest traktowany umownie (jako koniec stalinizmu) 1956 r.¹⁶

Podsumowanie

W podsumowaniu osiągnięć zbiorowych PHiHiS w pierwszej kolejności należy wymienić uruchomienie i intensywną aktywność naukową interdyscyplinarnego seminarium z dziejów nauk humanistycznych i społecznych, udział w projektach międzynarodowych realizowanych ze środków krajowych, aktywne uczestnictwo w życiu naukowym poprzez współorganizowanie i udział w konferencjach krajowych i zagranicznych, współprowadzenie czasopism naukowych cieszących się w świecie nauki renomą i uznaniem poprzez pełnienie rozmaitych funkcji w redakcjach. Zainteresowania badawcze pracowników obejmują bardzo szeroki zakres problematyki, mieszczący się jednak w nurcie badań nad ideami i praktyką uprawiania nauk społecznych i humanistycznych, powiązanych jedną nicią koncepcyjną. W swojej pracy naukowej łączą w sposób oryginalny zainteresowania problematyką związaną z historią nauki historycznej i biografistyką oraz sprawy związane z szeroko rozumianymi przemianami społecznymi.

Warto docenić znaczenie działań pracowników popularyzujących naukę przez systematyczne publikowanie tekstów popularnonaukowych w prasie i uczestnictwo w programach naukowych, popularnonaukowych, a także publicystycznych w mediach ogólnopolskich, w tym w Polskim Radiu, na antenie TVP Historia i TVP Kultura, czy w portalach internetowych prowadzonych pod egidą Polskiej Agencji Prasowej.

15 T. Siewierski, „Feliks Tych. Historyk (ocalał z) Zagłady, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały” nr 17, 2021, s. 263–284.

16 T. Siewierski, *Kilka uwag o periodyzacji dziejów historiografii PRL. Koreferat*, [w:] *Wielka zmiana. Historia wobec wyzwań... Pamiętnik XX Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Lublinie, 18–20 września 2019 roku*, t. 1, *Potęga historii*, red. J. Pomorski, M. Mazur, Warszawa – Lublin 2021, s. 235–244.

Bibliografia

- Przeperski M., *Mieczysław F. Rakowski. Biografia polityczna*, Warszawa 2021.
- Przeperski M., *Galvanizáció – válság – megújulás. Magyar gazdasági és politikai reformok a lengyel médiában az 1980-as években*, „Múltunk” 2021, nr 3, s. 189–215.
- Przeperski M., *Eine apolitische Gemeinschaft? Polen vor dem Juni 1989*, „Historie. Jahrbuch des Zentrums für Historische Forschung der Polnischen Akademie der Wissenschaften” t. 14, 2021, s. 19–42.
- Siewierski T., „*Feliks Tych. Historyk (ocalały z) Zagłady*”, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały” nr 17, 2021, s. 263–284, DOI 10.32927/zsim.878.
- Siewierski T., *Kilka uwag o periodyzacji dziejów historiografii PRL. Koreferat*, [w:] *Wielka zmiana. Historia wobec wyzwań... Pamiętnik XX Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Lublinie, 18–20 września 2019 roku*, t. 1, *Potęga historii*, red. J. Pomorski, M. Mazur, Warszawa – Lublin 2021, s. 235–244.
- Skalimowski A., *Służba wojskowa Józefa Sigalina i jego zapiski z bloków meldunkowych jako źródło do dziejów zagłady i odbudowy przedwojennej Warszawy*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” t. 30, 2021, z. 3, s. 395–411.
- Skalimowski A., *Edmund Goldzamt (1921–1990). Refleksyjny dogmatyk*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” t. 66, 2021, nr 4, s. 171–189, DOI 10.4467/0023589XKHNT.21.033.14797.
- Szumski J., *Wyzwania związane z tłumaczeniem źródeł z języka rosyjskiego. Kilka uwag na podstawie własnych doświadczeń w tłumaczeniu i edycji specjalistycznych tekstów o tematyce historycznej*, [w:] *Źródła z Królestwa Polskiego, Litwy i Rusi. Warsztat edytora*, red. nauk. J. Sikorska-Kulesza, Warszawa 2021, s. 177–193, DOI 10.31338/uw.9788323552277, s.177-193.
- Wiałiki A., *Dzierżyńszczyzna 1932–1937. Rejon skazany na likwidację*, red. nauk. J. Szumski, Warszawa 2021.

dr hab. **Jan Szumski**, prof. PAN, profesor nadzwyczajny w Instytucie Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN, kierownik Pracowni Historii Idei Humanistycznych i Społecznych. Zajmuje się historią Europy Środkowo-Wschodniej w XX w. w wymiarze politycznym, społecznym, kulturalnym i edukacyjnym, a także historią polsko-sowieckich kontaktów naukowych ze szczególnym uwzględnieniem nauk historycznych.

e-mail: szumski_jan@onet.eu

Data zgłoszenia artykułu: 6 czerwca 2022

Data przyjęcia do druku: 4 lipca 2022